

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра психології і туризму

**Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: «Дослідження образу професії у студентів першого і
четвертого курсів ОП "Практична психологія"»**

*Допущено до захисту
«___» _____ року*

студента групи ПС 19-19
факультету туризму, бізнесу і психології
освітньої програми «Практична
психологія»
за спеціальністю 053 «Психологія»
Ветоха Данила Ігоровича

*Завідувач кафедри психології і
туризму, доктор психологічних
наук, професор*

Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Олександр БОНДАРЕНКО

_____ Олександр БОНДАРЕНКО
(підпис)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY

The Department of Psychology and Tourism

Thesis of Bachelor in Psychology
on the topic: «A study of the profession image among first and fourth-year students of the educational program "Practical Psychology"»»

Approved for defense
« ___ » _____

Higher education student of the group PS 19-19
faculty of Tourism, Business and Psychology
educational program «Practical psychology»
speciality 053 «Psychology»
Vetokh Danylo Igorovich

*Head of Department of
Psychology and Tourism, doctor
of Psychology, professor*

Scientific supervisor:
Doctor of Psychology, professor
Oleksandr BONDARENKO

Oleksandr BONDARENKO
(signature)

National scale _____
Scores _____
ECTS _____

KYIV – 2023

АНОТАЦІЯ

Ветох Д.І. Дослідження образу професії у студентів першого і четвертого курсів ОП "Практична психологія". – Кваліфікаційна робота бакалавра з психології.

Об'єкт дослідження – образ професії.

Предмет – відмінності в сприйнятті образу професії «психолог» у майбутніх спеціалістів.

Метою даної роботи є визначення відмінностей в сприйнятті образу професії у студентів першого і четвертого курсів ОП «Практична психологія»

Робота складається з 2 розділів:

У першому розділі досліджується проблема образу професії та можливості її формування за напрямом підготовки «Практична психологія» у науковій літературі, зокрема сутність поняття «образ професії» у наукових дослідженнях, здійснюється характеристика структурних компонентів і змісту образу професії у студентів-психологів та проводиться аналіз особливостей формування образу професії у студентів психологів у процесі навчання в закладі вищої освіти.

У другому розділі викладено емпіричне дослідження образу професії у студентів першого і четвертого курсів ОП «Практична психологія», описано організаційно-змістові аспекти та процедура проведення емпіричного дослідження та обґрунтовано отримані результати.

Ключові слова: Образ професії, формування образу професії, професія «психолог», практичний психолог, студент, перший курс, четвертий курс.

ABSTRACT

Vetokh D.I. A study of the profession image among first and fourth-year students of the educational program "Practical Psychology" - Thesis of Bachelor in Psychology.

The object of the research is the professional image.

The subject is the differences in the perception of the professional image of "psychologist" among future specialists.

The purpose of the work is to identify the differences in the perception of the professional image among first and fourth-year students of the Practical Psychology program.

The work consists of 2 sections:

The first section explores the problem of the professional image and the possibilities of its formation in the field of "Practical Psychology" in scientific literature. It includes the essence of the concept of "professional image" in scientific research, the characterization of the structural components and content of the professional image among psychology students, and the analysis of the peculiarities of the formation of the professional image among psychology students in the process of education in higher education institutions.

The second section presents an empirical study of the professional image among first and fourth-year students of the Practical Psychology program. It describes the organizational and content aspects and the procedure of conducting the empirical study, and presents the obtained results.

Keywords: Professional image, formation of the professional image, profession "psychologist," practical psychologist, student, first year, fourth year.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»	9
1.1. Сутність поняття «образ професії» у наукових дослідженнях	9
1.2. Структурні компоненти і зміст образу професії у студентів-психологів	16
1.3. Особливості формування образу професії у студентів психологів у процесі навчання у закладі вищої освіти	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО І ЧЕТВЕРТОГО КУРСІВ ОП "ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ"	29
2.1. Організація та методи дослідження	29
2.2. Аналіз результатів дослідження	32
2.3. Методичні рекомендації щодо формування образу професії у студентів першого курсу ОП "Практична психологія"	40
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Розвиток сучасного суспільства, інноваційні технології, застосування практики психологічного знання у будь-якій соціальній сфері визначають нові вимоги до рівня якості підготовки психолога. Суспільству необхідні висококваліфіковані, компетентні у сфері своєї професійної діяльності психологи, які є соціально спрямовані і володіють високим рівнем професіоналізму.

Внаслідок цього професійне навчання у закладі вищої освіти має бути спрямоване не лише на передачу студентам певних професійних знань, умінь, навичок, а й на формування образу майбутньої професії. Як показує практика, багато студентів розчаровуються у правильності вибору своєї професії, оскільки ідеальні уявлення про професію абітурієнтів, майбутніх здобувачів вищої освіти, і реальних, з якими студенти стикаються в процесі навчання, можуть не збігатися. Деякі студенти не мають чітких уявлень про свою майбутню професійну діяльність, що пояснює труднощі, що виникають у період проходження практики.

Сформований образ майбутньої професії у студентів на початковому етапі професійної підготовки у вузі дозволяє логічно вибудувати шляхи пізнання обраної професії на наступних етапах навчання, що за рахунок практичного насичення виступає основою для формування образу професіонала.

Особливості професійної підготовки у закладі вищої освіти в розрізі мотивації здобувачів освіти до професійної діяльності вивчалися такими науковцями як Л. Бондар, Н. Кузьміна, С. Когут, Н. Нічкало, В. Сластенін, Л. Сущенко, Н. Якса та інші. Дослідження образу професій на професійне становлення майбутніх професіоналів були об'єктом наукового інтересу С. Богатирчук-Кривко, В. Васильєва, С. Кулешова, М. Мазоренко та ін. В своїх роботах питання професійної підготовки майбутніх психологів та формування у них правильного образу професії піднімали О. Бондаренко, К. Гавриловська, І. Дубровіна, С. Крутько та ін. \

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю вивчення та особливостей формування образу майбутньої професії у студентів-психологів на початковому етапі професійної підготовки у ЗВО, підвищення рівня знань про отримувану професію та професійну діяльність, формування суб'єктивних уявлень про майбутню професію та позитивного ставлення до неї, а також активізації мотиваційного потенціалу студентів для їх подальшого професійного розвитку та вдосконалення.

Саме це і зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження, а саме: **«Дослідження образу професії у студентів першого і четвертого курсів ОП "Практична психологія"».**

Метою дослідження є: на основі теоретичного вивчення проблеми формування образу професії психолога, дослідити це явище серед студентів першого і четвертого курсів ОП "Практична психологія".

Відповідно до мети визначено такі його **завдання**:

1. Проаналізувати сутність поняття «образ професії» у наукових дослідженнях
2. Охарактеризувати сутність та особливості формування образу професії у студентів психологів у процесі навчання у закладі вищої освіти.
3. Емпірично дослідити образ професії у студентів першого і четвертого курсів ОП "Практична психологія".
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування образу професії у студентів першого відповідного напрямку підготовки.

Об'єкт дослідження: образ професії студентів-психологів.

Предмет дослідження: особливості формування образу професії студентів-психологів.

Методи дослідження: *емпіричні* - аналіз наукових джерел з метою визначення сутнісних характеристик досліджуваної теми; синтез, порівняння, узагальнення, щодо, особливостей проблем, концептуальних ознак поняття; *практичні* – тестування, опитування, анкетування для визначення компонентів сформованості образу професії психолога серед студентської молоді.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні та систематизації наукових підходів на досліджувану проблему. Практичне значення полягає в тому, що розроблені методичні рекомендації можна використовувати в освітньому процесі підготовки студентів за напрямом Психологія.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг роботи – 56 сторінок (основний текст – 48 стор., додатки – 3 стор.)

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

1.1. Сутність поняття «образ професії» у наукових дослідженнях

Здобуття вищої професійної освіти прийнято розглядати як один з етапів особистісного розвитку. Період навчання у закладі вищої освіти є важливою складовою процесу професіоналізації, де майбутній фахівець отримує необхідні знання, уміння, навички, оцінює своє «Я-реальне» та «Я-ідеальне» у майбутній професійній діяльності та прагне стати справжнім професіоналом. Але як свідчить практика, у процесі навчання багато студентів розчаровуються у вибраній професії. Знижується інтерес до навчання, до окремих предметів, є сумніви в правильності свого вибору. Особливо це помітно в перші та останні роки навчання.

Тому враховуючи, що формування образу професії у студентів – це одна з суттєвих характеристик компетентного підходу до навчання, перед системою вищої освіти та педагогами постає завдання визначення найбільш ефективної технології формування образу професії у студентів та її реалізація у практиці вищої школи.

Професія як реальність творчо формується самим суб'єктом праці. Це означає, що навіть культурно-історична ситуація (епоха) не є тотально домінуючою; багато (хоч і не все) залежить від конкретних людей. Саме вони мають самі визначати місце своєї професії (і свою особисту «місію») у суспільній системі, а не просто виконувати роботу «за інструкцією». Саме завдяки конкретним фахівцям розвивається як наука та практика. Ймовірно, справжня велич того чи іншого спеціаліста визначається тим, наскільки він зумів сприяти розвитку своєї науки не так «завдяки» обставинам (і соціально-економічним умовам), що склалися, скільки «всупереч» цим обставинам. А ідеальним варіантом

творчої самореалізації у будь-якій професії є ситуація, коли фахівець, навіть через несприятливі обставини зможе використати свої знання, вміння та навички на благо інших (тут немає ніякого протиріччя, оскільки нерідко саме подолання труднощів дозволяє зробити щось справді значне). Саме це і зумовлює формування та виховання такого спеціаліста, який знає свою професійну діяльність та відчуває себе в ній комфортно.

В. Макаруч, А. Мудрик [17] під уявленням про професію розуміють «сукупність наявної у суб'єкта інформації про ту чи іншу спеціальність, його поінформованість про світ професій, її оцінка за шкалою престижності та привабливості; це динамічне інформаційне утворення, структура та зміст якого залежить від його цільового призначення; це відображення людського «Я» через професію».

У професійному самовизначенні уявлення про професію виконує важливу мотиваційну функцію: воно визначає емоційне ставлення до тих чи інших її сторін впливає на професійні наміри студента, причому більш реалістичні уявлення про обрану професію, тим правильніше ставлення до неї і, отже, стійкіший її вибір [12].

В. Попова [21] стверджує, що на етапі первинної адаптації для професійних уявлень першокурсників характерні такі особливості як фрагментарність, неадекватність вимогам професії. Уявлення про професію у першокурсників є вельми спрощеними, схематичними, що не відображають специфіки професії в цілому. Професійні уявлення недостатньо виразні, яскраві та цілісні.

За допомогою уявлень опитанти формують уявний образ майбутній професії. На думку К. Гавриловської [6] образ професії – «внутрішнє утворення, що має характер узагальненості та відображає становлення професійної свідомості як суб'єктивного процесу». Вчена виділяє такі компоненти образу професії як: цілі професійної діяльності, засоби, що використовуються фахівцем у цій галузі, та її специфічну предметну область — набір взаємопов'язаних ознак, властивостей речей, процесів, явищ, що характеризують людину у праці.

Існує два образи професії: реальний та ідеальний. Образ ідеальної професії багато в чому визначається виходячи з Я реального і Я-ідеального уявлення себе. Чим більш схожий образ ідеальної та реальної професії, тим позитивніше ставлення до своєї спеціальності, тим більше мотивації при оволодінні даною професією [10]

Таким чином, під образом професії ми розуміємо сукупність уявлень людини про професійну діяльність і про себе як професіонала, що включає взаємодоповнюючі компоненти, які відображають знання про професію, ставлення до неї, до себе як професіонала, професійну позицію особистості і прагнення стати професіоналом.

Образ професії органічно пов'язаний із образом світу: з одного боку, людина будує образ своєї професії у контексті образу світу, з іншого – образ світу людини переломлюється через систему актуальних категорій та концептів його професії.

Дослідження образу професії найбільш актуальні у соціально орієнтованих професійних сферах, тому більшість робіт з цієї тематики належить до сфер медицини (образ професії лікаря, медсестри та інших, Фейлі, 2004, Флетчер, 2007), журналістики (Ахва, 2013, Алдрідж, Еветс, 2003) та освіти (образ професії вчителя, професора та ін., Арнон, Рейчел, 2007).

Розгляд образу професії чи професійної діяльності зазвичай будується на основі загальнотеоретичної та/або філософської рефлексії, а також на базі психолого-соціологічних методів, таких як анкетування, інтерв'ювання, опитування, контент-аналіз джерел. Результатом подібних досліджень стають моделі образу професії/професійної діяльності, компонентами яких є категорії, обрані самим дослідником [35].

У досить великій кількості робіт дослідники спираються на категорії теорії діяльності, оскільки розглядають професійну діяльність як один із видів діяльності [41]. Однак навіть у таких дослідженнях з категоріального апарату теорії діяльності щоразу визначається лише частина категорій, які, з погляду дослідника, релевантні поставленим цілям, інші ж категорії висвітлюються слабо

або залишаються невизначеними. Водночас, якщо розглядати образ професії з погляду системного підходу, то в моделі враховуються:

- 1) актуальні для свідомості професійної групи діяльні категорії;
- 2) їхня ієрархія;
- 3) зв'язок між ними [21].

Підхід до дослідження з погляду свідомості соціальної професійної групи вимагає створення особливої епістемологічної ситуації, у якій образ професії актуалізується водночас з різних сторін. Така ситуація, на наш погляд, створюється при зверненні до свідомості інформантів. Відповідно до Є. Климова, образ у широкому значенні не обов'язково має бути візуалізований, але може виступати будь-який суб'єктивною моделлю дійсності [3]. Виходячи з цього твердження можна зробити висновок про те, що образ професіонала - це суб'єктивна модель спеціаліста, тісно пов'язана з уявленнями про особливості професійної діяльності та специфіки професійно важливих якостей, що займає одне з центральних місць у структурі професійної самосвідомості.

Зміст поняття «образ професії» становлять такі ознаки, як сукупність знань суб'єкта аспектах, що відображають соціально-економічну (суспільна значущість професії, перспектива професійного та соціального зростання), виробничо-технічну (тривалість робочого дня та відпустки, умови роботи, характер нервово-психічної напруженості в роботі), виробничо-педагогічну (тип навчального закладу, термін навчання, службові обов'язки) та соціально-психологічну (система вимог до вузькоспеціальних, моральних та організаційних якостей) сторони професії.

Можна стверджувати, що людина «знайшов своє місце», коли він уявляє, де і ким буде працювати, що від нього вимагається [10].

Отже, образ професії будується на принципі комплексного вивчення конкретної професії економічної, виробничо-технічної, соціальної та психологічної сторін.

Образ професії, на думку дослідників, виконує наступні функції: сенсоутворюючу, стратегічну, прогностичну, контрольню-коригуючу, регуляторну.

У дослідженнях К. Міхно [18] доведено, що при виборі сфери професійної діяльності образ професії виступає як сенсотворчий мотив. Повнота образу, його адекватність змістовним характеристикам професії роблять вибір обґрунтованим і реальним.

На етапі професійної підготовки образ професії постає як стратегічний образ кінцевого результату діяльності. Дослідники відзначають, що на даному етапі професійного становлення особистості важливо усвідомлення існуючих об'єктивних суспільних вимог до фахівця, усвідомлення та прийняття (або неприйняття) їх як власний ідеал [4].

На наступних етапах професійного становлення образ професії виконує різноманітні функції: прогностичну, де образ професії визначає подальшу професійну кар'єру та професійний розвиток особистості; контрольню-коригуючу, яка полягає у вдосконаленні професійної діяльності особистості, а також у своєчасному усуненні недоліків у діяльності. Регуляторна функція образу професії дає особистості можливість прагнути самовдосконалення, саме розвитку у професійній діяльності, стати професіоналом [12, с.86].

Теоретичний аналіз різних точок зору авторів на природу образу професії з очевидністю дає зрозуміти, що в літературі є велика кількість визначень, в яких відображається як основний зміст даного поняття, і окремі його характеристики.

Важливим моментом при розгляді образу професії є визначення структури компонентного складу цього утворення. На основі теоретичного аналізу можна стверджувати, що немає єдиних структурних компонентів образу професії, але запропоновані авторами структури мають складові, що перекликаються між собою.

Різноманіття виділених компонентів дає можливість докладніше вивчити образ професії з різних сторін. У більшості випадків у структурі образу професії

зустрічаються когнітивний (Н. Курбет, 2007, Є. Платаш, 2011) і мотиваційний (М. Рибнікова, 2008, Є. Шевченко, Платаш, 2011) компоненти [16].

Зміст даних компонентів необхідний при формуванні образу професії, а саме образ професії не зможе виникнути без певних знань про конкретну професію, без усвідомленості вибору професії та уявлення про професійне майбутнє. Однак образ професії не обмежується наявністю лише цих двох основних компонентів. Є такі компоненти, як творчий, емоційний, соціальний (Ю. Солодовников, 2004, Н. Курбет, 2007). Яскравість, насиченість, повнота та реалістичність образу професії у студентів дозволить їм успішніше справлятися з важкими умовами у процесі навчання, а в майбутньому – більш ефективно виконувати професійну діяльність [4].

У нашому дослідженні представлені наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний (включає усвідомленість вибору професії, її ролі в суспільстві, готовність до оволодіння професією, установка на професійний успіх, потреба у професійному зростанні, розвитку та самовдосконаленні), когнітивний (містить знання про обрану професію, про професійну діяльність, про професіонала, уявлення про себе як професіоналі), емоційний (передбачає прийняття або неприйняття себе як професіонала, ставлення до себе як до професіонала, до своєї професії, задоволеність своєю професійною діяльністю).

Ми вважаємо, що кожен компонент структури доповнює один одного та утворює певну єдину систему – образ професії, який складається протягом всієї діяльності людини, але фундамент образу професії закладається в процесі навчання та впливає на професійне самовизначення. Як будь-яке складне утворення, він динамічний, змінюється і формується протягом усього життя людини.

Що стосується поняття «образ професії», то, незважаючи на те, що практично всі дослідники сходяться в твердженні, що він є частиною образу світу, все ж таки існують нюанси в трактуванні поняття «образ професії» у різних вчених. У наших дослідженнях ми розглядали образ професії, як частину образу світу та визначали формування образу професії як процес, який передбачає:

- наявність певних механізмів, що реалізуються через процеси навчання та ідентифікації фахівців з образом ідеалом;
- наявність у працівників певної мотиваційної спрямованості та відповідних професійно важливих якостей;
- наявність критеріїв його сформованості.

Етапи формування уявлень студентів про професію:

1. посилення інтересу до різних напрямів професійної діяльності, а також підвищення рівня професійної підготовки;
2. поява суперечливі тенденції у розвитку уявлень, посилюється спрямованість на свої емоції та знижується мотивація;
3. відбувається збільшення показника готовності до діяльності у професійному напрямку, різко збільшуються показники професійної підготовки.

Уявлення про професію студентів можна поділити на чотири типи: «дифузний», «егоїстичний», «незавершений» та "непрофесійний":

1. «Дифузний» - реалізація себе у психологічній професії, зацікавлення в здобутті професійної освіти;
2. «Егоїстичний» - прагнення реалізуватися у професійному та суспільно-політичному житті.
3. «Незавершений» - найбільше значення для студентів мають цінності, пов'язані з здобуттям освіти та бажанням реалізуватися у професії.
4. «Непрофесійний» - прагнення до самовдосконалення, впевненість у необмеженості своїх потенційних можливостей [18].

Отже, образ професії - це сукупність уявлень людини про професійну діяльність і про як професіонала. Дане поняття містить такі ознаки, як сукупність знань суб'єкта про аспекти, що відображають соціально-економічну, виробничо-технічну, виробничо-педагогічну і соціально психологічну сторони професії. Образ професії виконує такі функції: сенсоутворюючу, стратегічну, прогностичну, контрольну-коригуючу, регуляторну. Структура даного утворення включає різноманітні компоненти, такі як когнітивний, емоційний, творчий, особистісний, соціальний та ін. Різноманітність компонентного складу

дає можливість розкрити сутність поняття «образ професії» у студентів за напрямом підготовки психологія.

1.2. Структурні компоненти і зміст образу професії у студентів-психологів

Актуальність професії «психолог» у сучасній соціокультурній ситуації у нашій країні відповідає соціальному замовленню, що пов'язане з розвитком та максимальним використанням ресурсів людини у різних видах соціальної практики. Безліч складних проблем у галузі політики, освіти, медицини та соціальної сфери сьогодні неможливо вирішити без участі фахівців-психологів, які мають глибоку теоретичну підготовку, широку гуманітарну ерудицію і вільно володіють практичними вміннями та навичками.

Потреба в таких кадрах, що сформувалася наприкінці ХХ століття, спровокувала різке збільшення кількості психологічних факультетів у закладах вищої освіти, націлених на підготовку психологів у галузі практичної психології. Однак швидка та повсюдна комерціалізація психологічної освіти, відсутність моделей освіти, що охоплюють загальнотеоретичну та прикладну підготовку, неадекватність уявлень про майбутню професію абітурієнтів, студентів та випускників психологічних факультетів призвели до «девальвації» психологічної професії та складнощів у працевлаштуванні психологічних кадрів.

Складна та багатоаспектна діяльність практичного психолога висуває серйозні вимоги до його індивідуально-психологічних особливостей і професійних якостей практичного психолога, вимагаючи від нього постійного самопізнання та психокорекції власних проблем [7].

Професійне становлення студента може бути успішним і продуктивним за умови, що процес його професійної підготовки базується на формуванні системи адекватних уявлень про професію. Наявні у суб'єкта уявлення про професію впливають не тільки на професійний, а й на особистісний розвиток.

Ця тема актуальна у зв'язку з появою нових спеціальностей (психологічних напрямків), які вимагають високого рівня підготовки фахівців не тільки в галузі теорії, а й практики. Професійна картина світу майбутнього психолога, яка включає уявлення про майбутню діяльність, її мету та способи її досягнення, етичні вимоги до психологічної роботи, про конкретні навички професійного спілкування, формується саме в період навчання і багато в чому визначає долю фахівця. Основним аспектом актуальності даної проблеми є потреба свідомого, цілеспрямованого та продуктивного вивчення формування уявлень студентів про майбутню професію, оскільки вони становлять основу професійної діяльності [19].

У дослідженнях образу психолога виділяється два напрями досліджень. Так, перший напрямок присвячений проблемі формування уявлень про спеціаліста-психолога та його взаємовідносин з представниками інших професійних груп у структурі суспільної свідомості [7]. Другий напрямок представлений роботами, присвяченими безпосередньо аналізу професії психолога [2; 20]. Автори зосереджують свою увагу в основному на вивченні мотивації професійного вибору, специфічних особливостях професійної діяльності та особистісних особливостях психолога.

Неоднозначність трактування сутнісних характеристик та функцій професіонала-психолога породжує проблеми осмислення його статусу, схильного до численних впливів, залежність від запитів суспільства та його кон'юктури, рівня розвитку психологічної науки та її практики. Це ускладнює розробку концепції підготовки професійного психолога у ЗВО, а також формування у масовій свідомості позитивного образу психолога, що здійснює практичну діяльність, розвиток його професійної культури як ментальної характеристики вітчизняного фахівця.

Р. Кеттел і його співробітники вивели середній типовий особистісний профіль психолога: високі інтелектуальні здібності, емоційна стійкість, незалежність, наполегливість, впевненість у собі, неприхильність стандартам, несхильність до моралізаторства (слабкість супер Его), товариськість, висока

протидія втомі при роботі з людьми, високий рівень сензитивності, живий відгук на всі події, здатність знаходити інтерес і новизну навіть у повсякденних справах, недовіру авторитетам, прагнення все проаналізувати і зрозуміти самим, критичність мислення, терпимість до протиріч і неясностей [11].

Ренке С., Шевченко С. [26; 36] основним спеціальним вмінням психолога називають талант спілкування. У структурі цієї здатності виділяються такі складові: вміння повно і правильно сприймати людину (спостережливість, швидка орієнтація у ситуації тощо); вміння розуміти внутрішні властивості та особливості людини (проникнення у його духовний світ, інтуїція); здатність до співпереживання (емпатія, співчуття, доброта та повага до людини, готовність допомогти людині); вміння аналізувати свою поведінку (рефлексія); вміння управляти самим собою та процесом спілкування (самоконтроль). В окрему групу можна поєднати роботи рефлексивного плану.

Багато психологів піддають обґрунтованій критиці систему професійного психологічного навчання, побудованого лише на оволодінні психологічними техніками (К. Роджерс, Х. Джкінс, Л. Мерфі та ін.). У роботах авторів наголошується на необхідності формування, насамперед, професійної позиції психолога, певних особистісних якостей, професійних здібностей.

О. Ямницький [40] серед якостей, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності психологів, виділяє такі: високий рівень розвитку концентрації та стійкості уваги; високий рівень розвитку перемикання та розподілу уваги; гарний розвиток образної та словесно-логічної пам'яті; високий рівень розвитку образного мислення; розвиток логічного мислення; гарний розвиток мнемічних здібностей (довготривала та короткочасна пам'ять); комунікативні можливості; вміння слухати; вербальні можливості; ораторські здібності; здатність до самоконтролю; високий рівень особистої відповідальності; терпимість, безоцінне ставлення до людей; інтерес та повага до іншої людини; прагнення самопізнання, саморозвитку; оригінальність, винахідливість, різнобічність; допитливість та навченість; тактовність, вихованість; схильність до співпереживання; ініціативність; цілеспрямованість,

наполегливість; інтуїція; вміння прогнозувати події; вміння зберігати таємницю; творчий початок; ерудованість.

Можна виділити як ще одну групу досліджень, в яких фахівці йдуть «від неприємного», намагаючись виділити явні протипоказання для роботи психологом. С. Романовський, В. Становський [29; 32] серед якостей, що перешкоджають ефективності професійного становлення та діяльності психологів (анти-ПВК) виділяють насамперед психічну та емоційну неврівноваженість; агресивність; замкнутість; нерішучість; невміння спілкуватись, нездатність вибудувувати з людьми відносини на взаємоповажній основі.

Стосовно майбутньої роботи психолога — це не просто нетактовність чи невихованість, це перешкода для побудови справді діалогічної взаємодії з клієнтом (або з колегами). Ненависть до людей, прагнення «мститися» їм незрозуміло за що. Невміння зрозуміти позицію іншої людини; ригідність мислення; низький інтелектуальний рівень [8].

Стосовно майбутнього студента-психолога можна виділити і такі небажані якості, як «лінь», безініціативність, а також пасивну установку на те, що викладачі «мають» постійно інтригувати та розважати студентів на своїх заняттях. Існують класифікації позитивно важливих компетентностей для психолога-діагноста, психолога-практика, психолога-дослідника, психолога-консультанта. Психологів-дослідників відрізняє емоційна холодність та раціоналізм у встановленні контактів, стриманість та загальна інтелектуальність при вираженому інтересі до людини. Для психологів-практиків характерна готовність до контактів, вміння їх підтримувати, зберігати емоційне самовладання у спілкуванні, емоційно притягувати себе інших людей, інтелектуальність, висока чутливість, відповідальність, опора він за прийнятті рішень [1].

Професійно успішних психологів-практиків, які займаються диференціально-діагностичною та психокорекційною роботою, відрізняють високий вербальний інтелект, інтуїція, емпатія, розвинені комунікативні

здібності. У них високі показники пошукової активності та індивідуалізму, високі бали як за формально-логічними інтелектуальними пробами співвідносяться з більш вираженими рисами абстрактного гуманізму та демонстративності при меншій м'якості та здатності до співчуття [10]. Ступінь розвитку ПВК свідчить про якість професійного становлення та розвитку педагогів-психологів. Тому важливо вивчати ПВК психологів з метою створення максимально адекватних умов для формування цих якостей на етапі професійного навчання та подальшого їх розвитку під час професійного становлення.

Відповідно до досліджень С. Ренке, Г. Щербака [27; 38] навчання за фахом «психологія» у майбутніх випускників школи пояснюється такими причинами: сприйняття психології як цікавої та навіть таємничої сфери діяльності, бажання допомогти людям і зробити їх щасливішими, бажання розібратися у своїх особистих проблемах, бажання працювати у соціально прийнятній професії, а також вирішувати важливі наукові проблеми.

Згідно С. Фостер і Дж. Гай, є деякі функціональні та позитивні фактори, що спонукають індивіда вибирати професію психолога, а також сприяють його професійному становленню: допитливість (справжній інтерес до інших), здатність вислуховувати, легкість у веденні розмови, емпатія та розуміння (уміння поставити себе на місце іншої людини), емоційність (здатність переживати різні емоції), здатність до інтроспекції, здатність витримувати емоційну близькість, почуття гумору.

Абітерієнти, що мають ці якості та властивості, помічаючи їх у себе або після оцінки оточуючих, більш схильні до вибору психологічного напрямку професійної освіти [14].

Незважаючи на безліч позитивних, найбільш адекватних причин, що спонукають зайнятися вивченням психології, варто визнати існування та не дуже раціональних. Дж. Гай наводить приклади нездорової мотивації вибору професії консультування: наявність емоційного порушення (вибір професії консультанта через переживання власної душевної травми); самотність та ізольованість (що не

мають друзів можуть намагатися знайти їх у консультативній практиці); прагнення влади (спроба подолати пережиті страх і безпорадність у власному житті через владу з інших); потреба в коханні та увазі (прагнення задовольнити потребу в коханні та увазі за допомогою прив'язаності клієнта); наслідування іншим (прагнення стати таким самим успішним, як і хтось інший) [14].

Обов'язковим компонентом образу своєї майбутньої професії є адекватне емоційно-особистісне ставлення студента до своєї майбутньої роботи, усвідомлення себе в ролі професіонала, який також має формуватися під керівництвом фахівців.

Цей образ, як зазначають С. Романовський та О. Танасійчук [29; 32], досить конкретний, деталізований, осмислений. Сформувавшись на початкових етапах навчання, надалі він не змінюється від курсу до курсу, а також відносно стабільний і в міру професійної соціалізації.

З думкою про те, що хороший психолог володіє знаннями вітчизняної та світової психології, інтуїцією, дипломатичністю погодяться як початківці, і випускаються студенти.

На першому курсі навчання студенти самі лише починають адаптуватися до умов університету, і не мають достатнього запасу теорії та практики, недостатньо знають про свої інтелектуальні можливості та навички, відчують невпевненість у навчальній діяльності та у спілкуванні, мають поки що слабку рефлексію та емпатію. Проте вже на цьому етапі їх образ психолога характеризується такими якостями: дружелюбність, виражена потреба у співпраці з референтною групою, бажання та готовність допомагати іншим, розвинене почуття відповідальності, суперництво та незалежність. Так, перший курс є періодом набуття статусу дорослої людини, що передбачає становлення незалежності; проте недолік досвіду сприяє розвитку потреби у співпраці.

Другий рік навчання – важливий етап в особистісному самовизначенні студентів: змінюється їхнє ставлення до себе як майбутнього суб'єкта праці (формується більш реалістичне уявлення про професію). Теорія, яка отримується на заняттях про унікальність кожного взятого індивіда, спонукає другокурсника

прийняти себе та інших такими, якими він і вони є. На цьому етапі виробляється психологічна стійкість до труднощів студентського життя, більш чітко усвідомлюються морально-етичні установки, відбувається кристалізація домінуючих стереотипів, які тепер уже активно захищаються від змін професійної діяльності, переживання, пов'язані з усвідомленням відповідальності за свій професійний вибір та свій подальший професійний шлях, прагнення намітити реальні шляхи самовираження у професії. Вони також відзначають у себе такі риси як скромність, поступливість, сором'язливість, але вже бажають мати незалежність, впевненість, і це яскраво простежується в їхньому образі консультанта-професіонала - того, ким вони хочуть стати.

Образ психолога професіонала серед студентів третього курсу загалом збігається з таким як і у студентів другого курсу.

На четвертому курсі навчання студенти нарешті можуть похвалитися розвиненим сприйняттям себе як суб'єкта діяльності, усвідомленням приналежності до професійної спільноти, засвоєння етичних норм і правил, готовність прийняти відповідальність за професійну діяльність, готовність реалізовувати себе в психологічній практиці.

Сосланд А. звертає увагу на важливий момент, що виникає в цей період, коли на основі накопичених знань та досвіду відбувається усвідомлення своєї майбутньої місії та «звуження свідомості» на певній школі або моделі консультування [12]. При цьому студенти на останніх курсах не мають чіткого уявлення про своє можливе місце роботи, про те, в якій якості їм доведеться працювати, не хочуть обговорювати питання, пов'язані з майбутньою роботою, зарплатою та кар'єрою [5].

Це підтверджує і дослідження М. Богатирьової: у випускників-психологів спостерігається високий рівень тривожності, пов'язаний з їх маргінальним становищем - вони вже не почуваються студентами повною мірою, але поки що не можуть вважати себе молодими фахівцями. Вони часто ставлять собі питання, пов'язані з подальшим працевлаштуванням, отриманням досвіду, швидким розставанням з одногрупниками та викладачами [1].

Таким чином, образ професії психолога характеризується наявністю певних позитивних рис особистості, що сприяють успішності діяльності та протипоказань, що їй перешкоджають. Розглядаючи становлення образу професії у студентів, то на кожному навчальному курсі він є різний, що зумовлено, в першу чергу типологічними особливостями розвитку осіб означеного вікового періоду.

Проте, не дивлячись на різноманітність наукових досліджень в даній галузі, всі дослідники одноставно наголошують на необхідності цілеспрямованого формування правильного образу професії першокурсників з метою подальшого уникнення розчарувань серед студентів старших курсів.

1.3. Особливості формування образу професії у студентів психологів у процесі навчання у закладі вищої освіти

Існуюча сьогодні практика підготовки психологів показує, що розмаїття способів практичного застосування психологічних знань, що виникло в даний час, і складність завдань, що стоять перед психологом, не забезпечуються належною мірою існуючою вузівською підготовкою. Можна зафіксувати наявність таких протиріч: між збільшенням кількості факультетів психології у вузах і низьким відсотком працевлаштованості випускників-психологів за спеціальністю; між уявленнями студентів про професію психолога та реальними вимогами до його діяльності у різних галузях соціальної практики [19].

Розвиток професійної сфери за умов сучасного суспільства відбувається швидше, ніж змінюється зміст професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Це і визначає вимоги до випускників вузів, які мають бути компетентними в рамках свого професійного профілю, конкурентоспроможними на ринку праці, а також володіти професійними навичками та вміннями, знаннями в суміжних галузях діяльності, володіти професійно-важливими якостями, прагнути постійного професійного зростання та розвитку. З цього випливає, що

професійна підготовка фахівця має передбачати перебудову всього освітнього процесу.

Компетентнісний підхід передбачає поєднання в єдине ціле освітнього процесу та його осмислення, внаслідок якого відбувається становлення особистісної позиції студента, його ставлення до предмета своєї діяльності, що характеризується формування правильного образу професії психолога. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що головний результат освіти - це не окремі знання, вміння та навички, а здатність і готовність людини до ефективної та продуктивної діяльності у різних соціально значущих ситуаціях [2].

Абітурієнти, які обирають як свою майбутню професію психолога, не відчужені від процесів поширення та вкорінення соціальних уявлень та стереотипів щодо різних соціальних об'єктів, у тому числі про психологів як соціально-професійну групу. Такі соціальні уявлення можуть обумовлювати мотивацію вступу на відповідну спеціальність.

У міру навчання свідомість студентів-психологів проходить професійне становлення, уявлення про професію доповнюються науковими уявленнями, уточнюються безпосереднім досвідом взаємодії з викладачами психологічних дисциплін, але при цьому свідомість студентів залишається схильним до впливу засобів масової інформації, що траншують певний образ психолога, та впливу соціальних уявлень про цю професію, поширених у суспільстві. Результатом усіх вищезгаданих процесів є формування певного образу психолога у студентів, що представляє собою сплав наукових та життєвих знань. Подібний образ визначає професійний світогляд суб'єктів освітнього процесу, що зумовлює погляд на своє місце у професійній спільноті, професійні можливості та здібності, і надалі, зазнаючи певних змін, визначатиме професійну поведінку майбутніх спеціалістів-психологів.

У процесі навчання образ професіонала є орієнтовним для суб'єктів навчального процесу, спрямовує процес професіоналізації майбутніх психологів під час навчання. Питання змісту образу психолога в свідомості студентів-психологів є важливим аспектом моніторингу процесу та результату професійної

освіти та професійного становлення, підставою для прогнозу професійної поведінки та якості професійної діяльності, що і підтверджує актуальність дослідження проблеми.

Система оцінки становлення особистості психолога, становлення у нього правильного образу у процесі навчання у ЗВО є детально розробленою критеріально-оцінною основою, що включає інтегральний та приватні критерії та відповідні їм показники, об'єднані сукупністю методів, прийомів та засобів вивчення процесу особистісно-професійного становлення психологів у ході освітнього процесу.

Автори у своїх роботах процес формування образу професії розглядають по-різному, виходячи із завдань дослідження, а також специфіки досліджуваної професії. На думку В. Панова [20], формування образу професії є динамічним процесом, що реалізується через механізми професійного становлення та ідентифікації образу «Я сам» суб'єктів з «ідеальним образом» при наявності у працівників певної мотиваційної спрямованості та відповідного рівня професійно важливих якостей. Автор вважає, що критерієм сформованості образу професії є успішність професійної діяльності [11].

О. Затворнюком [9] було встановлено, що у формуванні образу професії велику роль відіграють не лише безпосередні сприйняття об'єктів, ситуацій тощо, а й знакові системи (мова, карти, методики і т.д.). З. Становський [32] вважає, що формування образу професії полягає в об'єднанні різних відомостей про професію воедино, встановлення їх взаємозв'язку, що дозволяє визначити значення кожного нового знання щодо його ставлення до вже наявного змісту основних структурних елементів (мета, предмет, засоби).

Формування образу професії у студентів – це критерій професіоналізації студента, його готовності до виконання певних соціальних функцій [3]. Л. Кунц зазначає, що формування образу майбутньої професійної діяльності особистості відбувається у процесі професійного навчання у вузі під впливом розвитку професійної спрямованості [6].

У дослідженні Є. Платаш процес формування образу професії є спробою системної побудови «картини світу професії», в якій найбільш суттєвими ознаками виступають предмет та об'єкт праці як система властивостей і взаємин речей і явищ, якими працюючі люди подумки або практично оперують. Найголовніше в образі будь-якої професії – це основний предмет праці, операції та знаряддя, умови праці, професійно важливих якостей [9].

В результаті аналізу різних підходів до проблеми формування образу професії психолога слід зазначити, що специфіка та особливості процесу формування образу професії вивчено недостатньо, у зв'язку з цим немає єдиного чіткого і правильного плану формування образу професії у студентів. Кожен із авторів щодо даної проблеми виходить із характерних особливостей, властивих досліджуваній професії.

Формування образу професії відбувається на всіх стадіях професійного розвитку, де образ професії змінюється і суттєво розширюється з кожною наступною стадією. Це доводить і функціональний бік образу професії [10].

Етап професійної підготовки є найбільш важливим у формуванні образу професії, саме в цей період йде основне наповнення образу. Це відбувається за рахунок цілеспрямованого вивчення системи знань, освоєння практичних умінь та навичок, необхідних у професійній діяльності, формування професійних мотивів та цінностей, а також цілісних уявлень про майбутню професійну діяльність психолога та про себе як професіоналі, розвитку професійно важливих якостей.

Шевченко Ф.[37] у своїй роботі вивчала особливості розвитку образу професії у студентів-психологів. На думку авторки, це утворення проходить у своєму розвитку три стадії:

1. Нерозчленований, злитий перцептивний образ об'єкта (професії).
2. Виокремлення її елементів.
3. Інтегрування цих елементів знову в єдиний, неподільний злитий образ, але більш досконалий, ніж вихідний.

Шевченко Ф. вважає, що розвиток образу професії залежить від наступних акмеологічних умов: організаційних (створення професійно-педагогічного середовища в навчальних закладах як основи професійного розвитку особистості та розвитку досконалого рівня образу професії у студентів); соціально-психологічних (затребуваність суспільством фахівців, які володіють здатністю до саморозвитку, виховання готовності студентів до особистісно-професійного розвитку); технологічних (діагностика та оцінка індивідуальної динаміки особистісно-професійного розвитку молодої людини, формування системи професійних знань, умінь та навичок) [37].

Також наявність певних умов у процесі формування образу професії показано у роботі Є. Платаш. Автор вказує, що для формування образу професії психологічних спеціальностей необхідне дотримання наступних організаційно-педагогічних умов: настановно-цільових (організація цілей та завдань освітнього процесу на формування образу майбутньої професії студента в різних видах теоретичної та практичної підготовки), логіко-структурних (забезпечення міжпредметних зв'язків у формуванні образу майбутньої професії у студентів), інструментально-технологічних (впровадження в освітній процес технології формування образу майбутньої професії при вивченні студентами різних дисциплін) та діагностико-результативних (первинна діагностика, поетапна діагностика сформованості образу майбутньої професії) [9].

Сформований образ професії забезпечує студентам повне та чітке уявлення про обрану сферу діяльності, підвищений інтерес до неї, усвідомлення свого особистісного потенціалу, шляху професійного розвитку, можливість кар'єрного зростання після закінчення вишу.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дозволяє сформулювати такі висновки: 1) образ професії – це уявлення людини про свою роботу, професійну діяльність та про себе як професіонала;

2) проблема формування образу професії вивчена недостатньо, це виявляється у відсутності єдиного підходу до процесу формування образу професії у студентів;

3) формування образу професії психолога передбачає процес цілеспрямованого та організованого вивчення особливостей професії психолог, засвоєння моделі фахівця психолога, оволодіння деякими професійними вміннями, необхідними для успішної професійної діяльності.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ У СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО І ЧЕТВЕРТОГО КУРСІВ ОП "ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ"

2.1. Організація та методи дослідження

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження, ми дійшли висновку, що формування правильного та стійкого образу професії психологів є важливим фактором готовності до професійної діяльності у студентів та є актуальним завданням вищої освіти. Розуміння особливості формування образу професії та, відповідно їх психологічної готовності через ціннісно-смысловий та мотиваційно-вольовий та когнітивний аспекти, призводить до необхідності цілеспрямованого їх формування у свідомості майбутніх спеціалістів.

Проблема дослідження: чи існують відмінності в сприйнятті образу професії «психолог» майбутніх спеціалістів.

Гіпотеза: сформованість образу професії у студентів-психологів I та IV курсів тісно пов'язана з рівнем їх мотивації та емоційного ставлення до професії, а також усвідомлення сутності майбутньої професійної діяльності.

У структурі образу професії нами було визначено такі *компоненти*:

– мотиваційно-ціннісний (включає усвідомленість вибору професії, її ролі в суспільстві, готовність до оволодіння професією, установка на професійний успіх, потреба у професійному зростанні, розвитку та самовдосконаленні);

– когнітивний (містить знання про обрану професію, про професійну діяльність, про професіонала, уявлення про себе як професіонала);

- емоційний (передбачає прийняття або неприйняття себе як професіонала, ставлення до себе як до професіонала, до своєї професії, задоволеність своєї професійної діяльності).

Завдання дослідження:

1. Визначити вираженість показників готовності до професійної діяльності студентів – психологів (мотиваційно-ціннісний компонент).
2. Проаналізувати наявні знання про специфіку практично-психологічної діяльності.
3. Дослідити рівень емоційного ставлення до себе як майбутнього психолога.
4. Виявити відмінності особливостей образу професії у студентів 1 та 4 курсів.
5. Розробити щодо формування образу професії у студентів першого курсу ОП "Практична психологія" з метою формування готовності до професійної діяльності.

Етапи виконання дослідження такі:

1. Визначення проблеми, завдань та гіпотези дослідження;
2. Підбір діагностичного інструментарію та проведення дослідження;
3. Аналіз отриманих даних та інтерпретація результатів;
4. Розробка методичних рекомендацій щодо формування образу професії у студентів першого курсу ОП "Практична психологія".

Дослідження проводилося на базі КНЛУ (факультет бізнесу, туризму і психології, кафедра психології). У дослідженні взяли участь 50 студентів – психологів, які навчаються на 1 та 4 курсах (по 25 осіб в кожній групі).

Базовими методами нашого дослідження на етапі збору даних були: методичний – організація дослідження; психодіагностичний (тестування) – для збору даних; кількісний, якісний аналіз, описова статистика.

Як основні методи дослідження використовувалися такі методики як:

1. Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір у модифікації А. Реана) (Додаток А);

Методика складається з 7 тверджень, які необхідно оцінити за 5-тибальною шкалою. Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної (ЗНМ) відповідно до ключів. Методика може застосовуватись для діагностики мотивації професійної

діяльності В основу покладено концепцію про внутрішньої та зовнішньої мотивації.

2. Опитувальник для діагностики мотивів професійної діяльності спеціалістів (Францева Т.М.) (Додаток Б). Мета методики: визначення мотивів професійної діяльності. Опитувальник дозволяє виявити мотиви професійної діяльності та типи регуляції, що регулюють професійну спеціалістів щодо зміни їх мотивів. Аналіз пропонованих різними авторами класифікацій професійних мотивів дозволив виділити мотиви професійної діяльності. Виділені мотиви були поділені на групу зовнішніх та внутрішніх мотивів. Грунтуючись на їхній суті, можна визначити діагностичні концепти цих мотивів: мотив життєзабезпечення (зовнішній мотив) мотив взаємодії (зовнішній) пізнавальний мотив (внутрішній) мотив активності (внутрішній) мотив визнання (зовнішній) мотив самореалізації (внутрішній) (самовдосконалення).

Опитувальник складається із ситуацій, заснованих на психологічних конструктах феноменів, що вивчаються в результаті семантичного аналізу, і дозволяє визначити ставлення піддослідних до названих ситуаціям в залежності від ступеня згоди з ними.

3. Анкета професійних уявлень про майбутню професію психолога. Анкета включає закриті та відкриті питання, що дозволяють виявити особливості уявлень студентів про майбутню професію, їх мотиви вибору даної професії, загалом, якими знаннями володіють студенти про обрану професію (Додаток В).

4. Методика дослідження професійної ідентичності (МІПД) Л. Шнейдера (Додаток Д). Ця методика заснована на основі принципів прямого та ланцюгового асоціативного експерименту. Згідно з інструкцією даної методики, випробуваному потрібно ознайомитися з пропонованими словами-стимулами, серед яких слід вибрати найбільш відповідні. Всі слова в даній методиці розділені на дві категорії: «Професіонал» та «Не професіонал».

За результатами розраховується показник ідентичності досліджуваного. У процесі обробки результатів за цією методикою спочатку підраховується число збігів за ключом з самоописами себе в категоріях професійного, а потім - число

самоописів себе в категоріях непрофесійного. Далі кількість слів-реакцій опису себе як професіонала слід поділити на кількість слів реакцій опису себе як непрофесіонала та помножити отриману суму на 100. Отриманий результат визначає тип професійної ідентичності випробуваного. Всього в даній методикі виділяється 5 типів-рівень професійної ідентичності: (До 17 балів) передчасна ідентичність, вона характеризується нав'язаністю - (18 – 31 бал) дифузна ідентичність характеризується невизначеністю; - (32 – 57 бала) мораторій - характеризується професійною кризою ідентичності; (58 – 70 бала) – досягнута позитивна ідентичність, вона є істинною професійна ідентичність; (71 – 100 бал) – псевдопозитивна ідентичність, вона є варіантом подання соціально очікуваних результатів.

Дослідження проводилося онлайн за допомогою гугл-форм. На основі аналізу результатів обстеження можемо зробити наступні висновки.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Першочергово нами було встановлено, що є основою професійної діяльності студентів 1 та 4 курсів: зовнішня мотивація чи внутрішня (Додаток Ж). Були отримані наступні результати: для студентів 1 курсу - 64% студентів із внутрішньою мотивацією, 20% – із зовнішньою позитивною мотивацією, 16% студентів із зовнішньою негативною мотивацією; для студентів 4 курсу - 60% студентів із внутрішньою мотивацією, 40% – із зовнішньою позитивною мотивацією. Графічно результати представлені на рисунку 1.

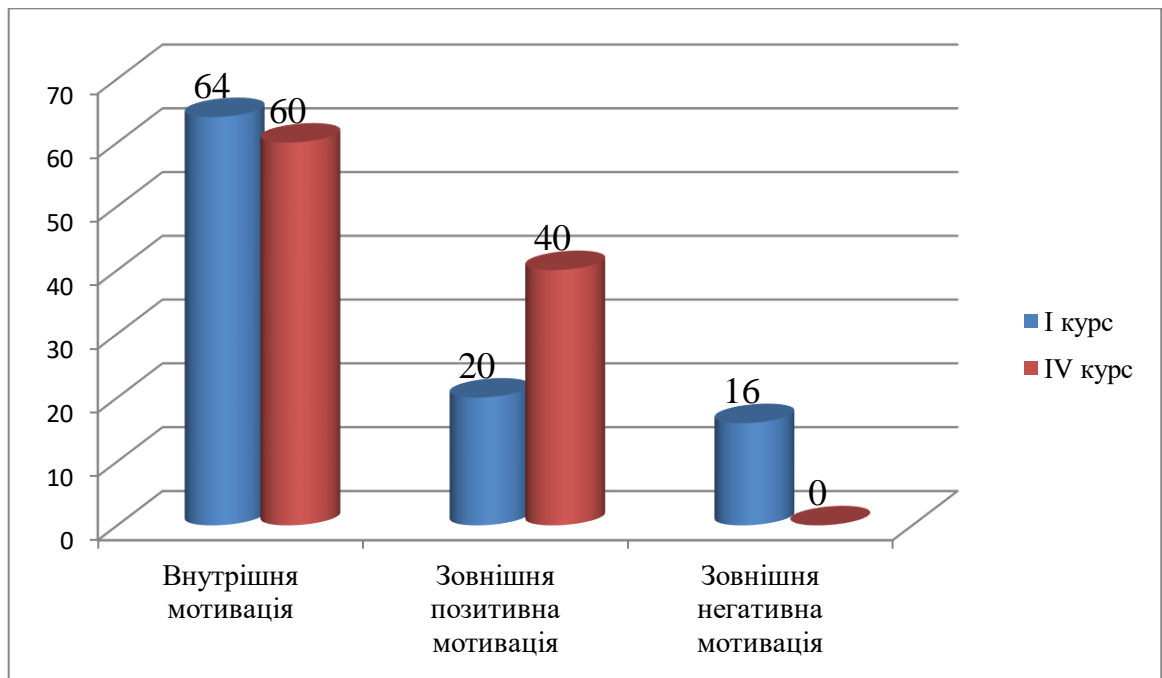

Рисунок 1. Зведені дані за методикою мотивації професійної діяльності.

Переважання внутрішньої мотивації говорить про те, що для студентів діяльність має значення сама по собі, без будь-яких зовнішніх потреб. Але слід зауважити протиріччя: переважання внутрішньої мотивації супроводжується виразністю високого матеріального становища. разом з тим, ми бачимо, що якщо для студентів 4 курсу мотивація розподілена на зовнішню позитивну та внутрішню, то серед студентів 1 курсу є також представники з зовнішньою негативною мотивацією, що характеризується такими мотивами як прагнення досягнення соціального престижу та уникнення неприємностей, що свідчить про не сформованість мотивації до професійної діяльності.

Далі було визначено провідні мотиви професійної діяльності студентів 1 та 4 курсів за допомогою методики Т. Францевої «Методика діагностики мотивів професійної діяльності спеціалістів» (Додаток 3). Результати дослідження представлені на малюнках 2. Оскільки респонденти не є працевлаштовані за спеціальністю нами враховувалися тільки мотиви без регулятивних компонентів. Графічно дані представлені на рисунку 2.

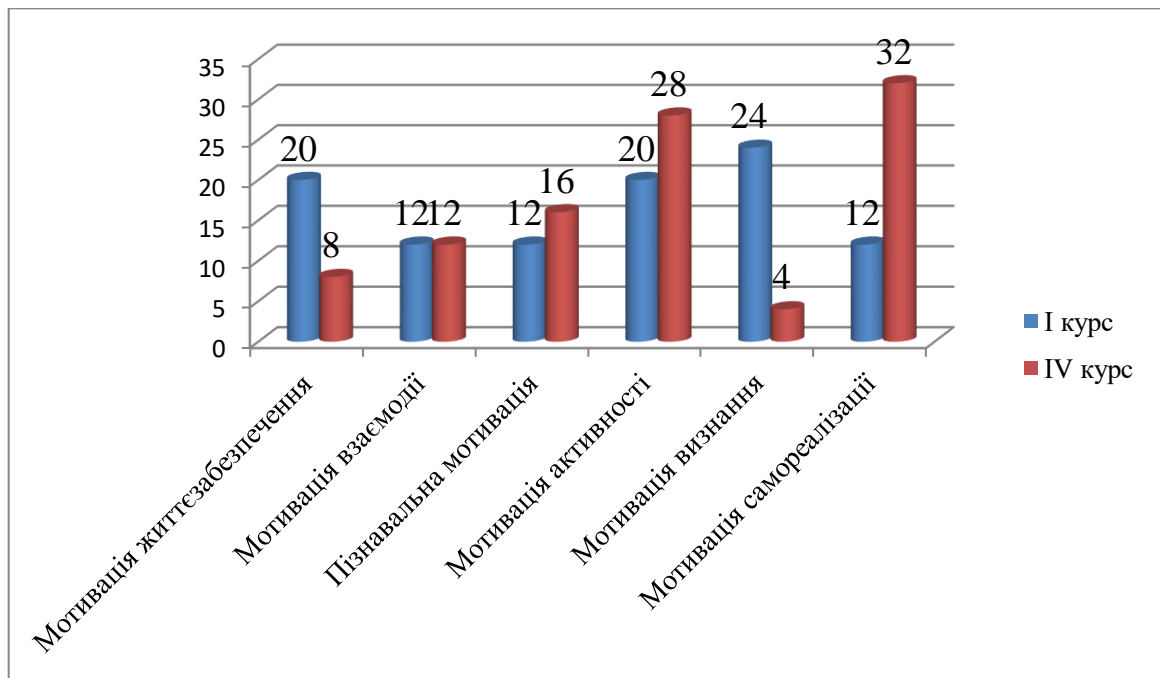

Рисунок 2. Зведені дані за методикою мотивації професійної діяльності Т. Францевої.

З малюнка 2 видно, що студенти 1 курсу мають провідні мотиви як визнання, активність та життєзабезпечення. У групі студентів 4 курсу провідними є мотиви самореалізація та активність.

Мотив життєзабезпечення відноситься до групи зовнішніх мотивів і є провідним мотивом для 20% першокурсників та 8% старшокурсників. Для осіб з таким провідним мотивом характерним є потреба у високому заробітку та матеріальній винагороді, бажанні мати роботу, що приносить велику вигоду. Таким людям часто не важливо, чим займатися. Вони свідомо шукають сам заробіток. Якщо є можливість отримати багато, працюючи краще і більше, то це їхнє місце (тут мова йде про індивідуальну психологічну практику).

Пізнавальний мотив характерний для 12 % першокурсників та 16 % старшокурсників. Професійна спрямованість таких респондентів спрямована на отриманням нової інформації. Такі співробітники, як правило, хочуть, щоб їхня робота стала більшою глибокою, більшою мірою задовольняла професійний інтерес. Це означає, що вони припускають ускладнення своєї діяльності. Їм

подобається, коли робота вимагає більш високих професійних навичок, і навіть мобілізації інтелектуальних здібностей.

Мотив взаємодії належить до групи зовнішніх мотивів. Виявлено у 12 % студентів 1 курсу та у 12 % студентів 4 курсу.. Він пояснюється тим, що поведінка спрямована на встановлення певного характеру відносин. Особистість прагне до взаєморозуміння, взаємодопомоги та виникнення взаємного психічного контакту, що виявляється у передачі партнеру зі спілкування вербальної та невербальної інформації.

Мотив активності належить до групи внутрішніх мотивів. Виявлено у 20 % першокурсників та у 28 % старшокурсників. Він проявляється у внутрішній готовності до цілеспрямованої взаємодії із середовищем, до самодіяльності, що базується на потребах та інтересах особистості, характеризується прагненням та бажанням діяти.

Мотив самореалізації належить до групи внутрішніх мотивів. Виявлено 32% старшокурсників та у 12 % першокурсників. Пояснюється у прагненні зростати і розвиватися як особистість, прагнення до повної реалізації своїх здібностей та бажання відчувати свою компетентність, творчий підхід до вирішення завдань.

Мотив визнання належить до групи зовнішніх мотивів. Виражений у 24% першокурсників та у 4% старшокурсників. Такий показник пояснюється у потребі постійного отримання похвали оточуючих, у стійкій та, як правило, високій оцінці власних переваг, необхідність поваги оточуючих людей.

В результаті проведеного анкетування було виявлено, що, на думку більшості студентів як першого, так і четвертого курсів, професія «психолог» є престижною та актуальною в сучасному суспільстві, проте малооплачуваною.

Вибір професії психолога студенти обґрунтовують такими причинами (можливі декілька варіантів)(таблиця 1):

Таблиця 1

Причини вибору професії студентами 1 та 4 курсів

Причини	1 курс, у %	4 курс, у %
Професія подобається, дуже цікава	48	56
Хочу допомагати людям	44	32
Хочеться розібратися у собі, інших людях	56	40
Дуже люблю спілкуватися, взаємодіяти з людьми	44	32
Так вийшло, так склалися обставини	20	4
Важко відповісти	12	-

Виходячи з отриманих даних, можна помітити, що більшість відповідей у студентів носять практичну спрямованість, що сприяє їх реалізації як майбутніх професіоналів.

Далі для нас було важливо з'ясувати, як студенти розуміють поняття «образ професії», і які асоціації воно викликає, оскільки сформований образ професії дозволяє студенту розкрити себе, якості, уміння, здібності ще на етапі професійного навчання та, відповідно, спробувати це все реалізувати вже у професійній діяльності після закінчення вишу.

Поняття «образ професії» у студентів-психологів викликає такі асоціації:

- діяльність психолога: робочий час, робоче місце, вид професійної діяльності, професійні обов'язки (44% - 4 курс, 32 % - 1 курс);
- особисті якості психолога: відповідальність, цілеспрямованість, компетентність, товарицькість, розум, ввічливість та ін. (56% - 4 курс, 24 % - 1 курс);
- знання, уявлення про професію (68% - 4 курс, 32 % - 1 курс %);
- соціальний статус професії: престижність, успішність спеціаліста, професіоналізм (16% - 4 курс, 44 % - 1 курс);
- немає асоціацій, не знаю, немає відповіді (0% - 4 курс, 8 % - 1 курс).

Таким чином, аналіз отриманих відповідей показав, що більшість студентів 1 курсу не розуміють у повному обсязі поняття «образ професії» і немає чіткого ставлення до його сутності. На основі отриманих результатів образ

професії психолога у студентів асоціюється зі спеціалістом, який володіє певними особистісними якостями та іміджем, що має певне робоче місце, виконує певну професійну діяльність. Даний опис може підійти для характеристики будь-якої професії типу «людина – людина», в ній не простежуються особливості роботи психолога, його певних та важливих професійних якостей.

Разом з тим старшокурсники вже чітко розуміють сутність професії та кваліфікаційні вимоги.

На запитання «Які з перерахованих факторів, на Вашу думку, допомагають досягти успіху в професійній кар'єрі психолога?» були отримані такі відповіді (рисунок 3).

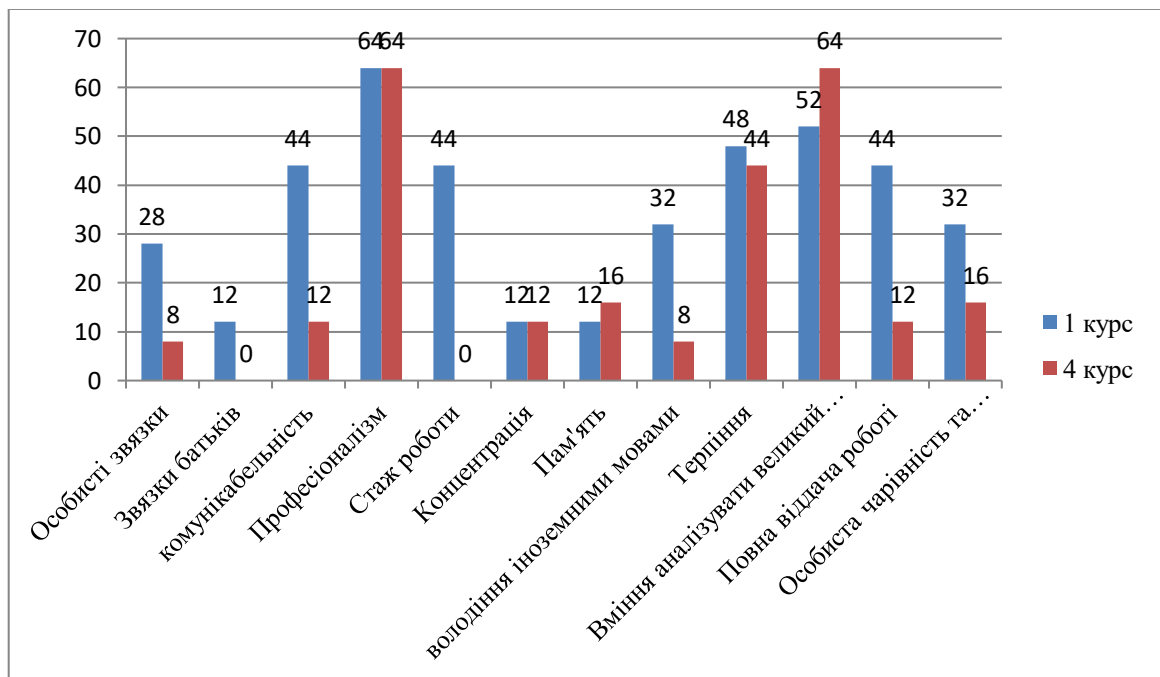

Рисунок 3. Зведені дані по факторам успішності психолога як професіонала

Аналізуючи відповіді на це питання, слід зауважити, що більшість студентів і 1 і 4 курсів відзначили саме ті фактори, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності психолога (комунікабельність, висока концентрація уваги, вміння аналізувати великий обсяг інформації, високий рівень розвитку пам'яті). При цьому такі фактори як особисті зв'язки, статус батьків оцінені в анкеті не дуже високо, тобто студенти готові добиватися успіху

у професійній діяльності, більше орієнтуючись на свої особисті якості, чим звертаючись до інших за допомогою.

Анкетування показало, що студенти мають достатні знання про можливі місця роботи психолога. Переважним місцем роботи для студентів-психологів є освітні установи: школи, дитячі садки, вузи (36% - 4 курс, 8 % - 1 курс); медичні заклади: лікарні, психологічні центри, реабілітаційні центри (24% - 4 курс, 20 % - 1 курс); поліція, правоохоронні органи (16% - 4 курс, 44 % - 1 курс); інші установи: підприємства, фірми різного профілю (16% - 4 курс, 36 % - 1 курс); особистий кабінет; своя клініка (12% - 4 курс, 44 % - 1 курс); спеціальні установи: корекційні школи, дитячі будинки, будинки-інтернати (16% - 4 курс, 44 % - 1 курс).

Проте, 4 курс спрямований більше на державні установи, а 1 курс на індивідуальна, прибуткову практичну діяльність. Це може бути пов'язано з тим, що старшокурсники розуміють, що для здійснення успішної діяльності необхідна практика роботи, досвід.

У ході проведення методики Л.Б. Шнейдер «Професійна ідентичність» (Додаток I) було встановлено, що більшість студентів-психологів першокурсників (36%) мають такий тип професійної ідентичності, як мораторій. Цей тип характерний для людей, які перебувають у стані кризи ідентичності та активно намагаються дозволити його, пробуючи різні варіанти, постійно перебуває у стані пошуку інформації, яка корисна для дозволу. На ранніх стадіях такого пошуку людина переживає почуття радісного очікування, цікавості.

У 24% піддослідних виявлено високий відсоток за дифузним типом ідентичності. Для людей цього типу характерна відсутність міцних цілей, цінностей та переконань, небажання активно сформулювати їх. Вони самі ніколи не перебувають у стані кризи ідентичності, або виявляються нездатними вирішити виниклі проблеми. За відсутності ясного почуття ідентичності люди переживають ряд негативних станів, включаючи песимізм, апатію, тугу, ненаправлену злість, відчуження, тривогу, почуття безпорадності та безнадійності.

Відсоток першокурсників, яким характерна псевдо позитивна ідентичність – 1 курс – 40%, 4 курс – 32 %. Така ідентичність полягає у стабільному запереченні своєї унікальності або, навпаки, її амбітне підкреслення з переходом у стереотипію, хворобливе неприйняття критики на свою адресу, низька рефлексія. У деяких випадках псевдоідентичність можна виявляти як гіперідентичність внаслідок тотального поглинання статусом, роллю, іншим об'єктом чи суб'єктом, при високо позитивному оцінюванні власних якостей, прагненні досягти цілі будь-якими засобами.

Досягнута професійна ідентичність виявляється у 68% респондентів 4 курсу. Це говорить про те, що дані випробувані пройшли період кризи, самодосліджень і сформували певну сукупність особистіснозначних для них цілей, цінностей та переконань. Вони знають, хто вони і чого хочуть, та відповідно структурують своє життя. Їм властиве почуття довіри, стабільності, оптимізм щодо майбутнього. Усвідомлення труднощів не зменшує прагнення дотримуватись обраного напрямку.

Отримані дані вказують на те, що студенти-першокурсники перебувають у певній кризі вибору професії, невизначеності власного рішення. Але в той же час вони усвідомлюють проблему вибору професійного шляху та перебуває у процесі пошуку адекватного рішення.

Дослідження професійних уявлень у студентів-психологів на початкових етапах навчання у ВНЗ показало, що існує необхідність формування образу професії у студентів-психологів для того, щоб підвищити рівень знань про здобуту професію, розвинути професійні знання та вміння, виявити професійно важливі риси, визначити свій шлях професійного розвитку.

Таким чином, аналізуючи отримані результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що у більшості студентів-психологів 4 курсу сформовані всі компоненти образу професії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та емоційний, тобто студенти позитивно налаштовані на здобуття вищої професійної освіти, а саме обрано професії, які активно прагнуть цього.

Проте, для студентів першокурсників ці компоненти сформовані на середньому рівні, спостерігаються більше зовнішні мотиви діяльності, частково деформована професійна ідентичність, що характеризується у більшій мірі саме не сформованістю образу професії.

За результатами проведеного експерименту, що констатує, можна зробити такі висновки щодо студентів-першокурсників.

1. У більшості студентів вибір професії «психолог» самостійний. Проте вони перебувають у стадії ідентифікації та пошуку себе.

2. Знань про професію психолог у студентів недостатньо, тому що в більшості відповідях на питання про діяльність психолога, його функціональних обов'язках у студентів виникали труднощі, відповіді студентів неповні, є відповіді більш загальні, які підходять для будь-якої професії типу «людина – людина».

3. Образ професії психолога у процесі навчання у вузі починає активно формуватися, розвиватися та удосконалюватися. Слід зазначити, що у на початковому етапі навчання, образ професії сформований мало, про що вже не можна сказати про студентів 4 курсу.

На підставі змістовного теоретичного аналізу проблеми формування образу професії у студентів та на підставі результатів проведеного експерименту, планується розробити рекомендації щодо формування образу професії у студентів першого курсу ОП "Практична психологія".

2.3. Методичні рекомендації щодо формування образу професії у студентів першого курсу ОП "Практична психологія"

Період навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом професійного становлення особистості. У цей період відбувається формування ціннісних орієнтацій, установок, професійної спрямованості, потреб, особистісних особливостей, професійних якостей, інтелекту та ін. На даному етапі професійного становлення особистості важливо усвідомити ті вимоги, які

пред'являє суспільство до спеціалісту і прийняти (або не прийняти) їх як власний ідеалу, що неможливо без образу майбутньої професії, який є орієнтиром для студентів у процесі навчання у вузі. Необхідність формування образу професії на початкових етапах навчання обумовлена тим, що повнота та реалістичність образу професії дає студентам можливість більш точно представити образ кінцевого результату своєї майбутньої професійної діяльності, а також себе як майбутнього професіоналу. А також дозволить студентам успішніше справлятися з важкими умовами у процесі навчання, а в майбутньому більш ефективно виконувати професійну діяльність [3].

Формування образу професії у студентів психологів ми розглядаємо, як процес цілі спрямованого та організованого вивчення особливостей професії психолог, засвоєння моделі фахівця психолога, оволодіння деякими професійними вміннями, необхідними їм для успішної професійної діяльності.

Розроблені рекомендації спрямовані на формування адекватних і більш повних уявлень у студентів психологів про себе як майбутнього професіоналу і своєї майбутньої професійної діяльності. Дані рекомендації будуть доцільними для використання в роботі зі студентами першого, другого курсів.

В цілому формування образу професії має відбуватися у такі етапи:

Перший етап – діагностичний. На цьому етапі мають вивчатися особливості образу професії у студентів-психологів за допомогою комплексу психодіагностичних методик, до складу якого можуть входити:

- 1) діагностика мотиваційних факторів професійної діяльності співробітників;
- 2) опитувальник вивчення провідних мотивів діяльності психолога;
- 3) опитувальник термінальних цінностей;
- 4) анкета професійних уявлень про майбутню професію;
- 5) методика самооцінки професійно-значущих якостей;
- 6) тест «Задоволеність обраною професією»;

7) міні-тест для виявлення професійних позицій студентів-психологів. Це дозволить визначити сформованість образ професії та його компонентів у студентів-психологів на початковому етапі навчання у ЗВО.

Другий етап – мотиваційний. За підсумками психодіагностичного етапу дослідження зі студентами-психологами мають бути проведені бесіди з отриманих результатів та розкрито необхідність формування образу професії у студентів на початкових етапах навчання у вузі, а також надано рекомендації щодо формування образу професії. Визначено склад учасників експериментальної групи.

Третій етап – орієнтовний – початок роботи з учасниками певної групи.

Метою даного етапу є формування уявлень у студентів-психологів про цілі та завдання майбутньої корекційно-розвивальної діяльності. Найбільш ефективним методом формування образу професії у студентів-психологів на початкових етапах навчання у вузі, на нашу думку, є груповий психологічний тренінг.

Як зазначає І. Вачков, груповий психологічний тренінг – це сукупність активних методів практичної психології, які використовуються з метою формування навичок самопізнання та саморозвитку [38].

Груповий психологічний тренінг може містити чотири модулі: «Психологія як професія», «Модель фахівця психолога», «Особливості професійної діяльності психолога» та «Шляхи професійного вдосконалення», які відображають особливості структури образу професії психолог.

Кожне заняття повинне включати в себе вступну частину, основну частину, релаксаційну та заключну частину.

Вступна частина спрямована на створення приємної та дружньої атмосфери у групі; містить привітання, а також вправи, спрямовані на створення працездатності в групі.

В основну частину входять вправи, що відображають цілі та завдання кожного заняття, а також міні лекції, що сприяють формуванню та вдосконаленню теоретичних знань у студентів психологів про майбутню

професійну діяльність. Протягом кожного заняття проводилися розминки, де вправи були спрямовані на зняття напруги та підтримки працездатності групи, а також на розвиток навичок групової взаємодії.

Релаксаційна частина занять сприяє зняттю психоемоційного, м'язового напруження, вивільнення від зайвих навантажень загалом, що покращує процес засвоєння нових знань та умінь.

Заклучна частина передбачає вправи та ігри на прощання, що сприяють встановленню позитивного емоційного контакту між учасниками, та рефлексію кожного заняття.

На орієнтовному етапі реалізується перший модуль «Психологія як професія», який спрямований на визначення особливостей професії психолог в сучасному. Таким чином, третій етап дозволяє зорієнтувати студентів-психологів у подальшій співпраці, тобто. визначити цілі та завдання психологічного тренінгу та дозволяє виявити ряд особливостей, характерних саме для професії психолог.

Четвертий етап - конструктивно-формулюючий. Робота на даному основному етапі передбачає розвиток, зміну і вдосконалення складових образу професії у студентів-психологів, що сприяє формуванню більш повного, яскравого і насиченого їх образу професії.

На конструктивно-формульовальному етапі реалізуються три модулі «Модель фахівця психолога», «Особливості професійної діяльності психолога» та «Шляхи професійного вдосконалення».

Модуль «Модель фахівця психолога» спрямований на вивчення професійно-важливих якостей психолога, його особистісних характеристик, а також на розгляд технології формування іміджу психолога.

Третій модуль «Особливості професійної діяльності психолога» містить у собі заняття, які відображають як особливості діяльності психолога в цілому, так і специфіку діяльності педагога-психолога.

Четвертий модуль «Шляхи професійного вдосконалення» спрямований на визначення життєвих цілей та професійного шляху студентів-психологів.

Таким чином, на даному етапі мають бути вивчені вимоги, що пред'являються до особистості психолога, засвоєно професійно важливі якості психолога, розглянуто технологію створення іміджу психолога, визначено професійні шляхи учасників тренінгу.

П'ятий етап – узагальнююче-закріплюючий, спрямований на закріплення отриманих знань та професійних навичок; підбиття підсумків.

На цьому заключному етапі, основна задача зводиться до написання твору-есе «Моя професія – психолог», що сприятиме узагальненню та систематизації знань про отримувану професію та сприйняття себе як майбутнього професіонала.

Узагальнююче-закріплюючий етап передбачає завершення роботи з формування образу професії у студентів-психологів на початкових етапах навчання

Таким чином, така робота з формування образу професії у студентів-психологів на початкових етапах навчання у вузі: сприяє досконалому образу картини майбутнього професійного середовища, попереджає появу можливих прогалин в образі професії у студентів психологів, дозволяє визначити шлях професійного саморозвитку та самовдосконалення, виходячи зі своїх чітко поставлених цілей і прагнень стати професіоналом.

Отже, формування образу професії є процесом цілеспрямованого вивчення характерних особливостей майбутньої професії, розгляд особистісних та професійних якостей фахівця майбутньої професії, засвоєння професійних навичок та вмінь.

Також, аналізуючи теоретичні аспекти досліджуваної проблеми, можемо сформулювати наступні рекомендації для педагогів щодо розвитку психологічної готовності та образу професії психолога студентів:

1) Необхідність дотримання у роботі з формування готовності до самовдосконалення особистості гуманістичної освітньої парадигми. Студент має бути повноцінним суб'єктом майбутнього професійної діяльності та свого життя.

2) Розвиток мотиваційної сфери студентів до роботи з професійного самовдосконалення. Стан готовності характеризується потребою у професійному самовизначенні. Для підвищення мотивації студентів до професійного самовдосконалення важливо:

- співвідносити навчальний матеріал з майбутньою професійною діяльністю до змісту навчального матеріалу вводити інформацію, що має значення для особистісного зростання студента як професіонала;
- нарощувати зміст та новизну навчального матеріалу;
- надавати студентам необхідну свободу для вираження своїх можливостей;
- моделювати ситуації, які потребують підтримки або спонукання до діяльності.

3) Створення у студентському колективі сприятливої атмосфери для прояву активності кожного студента, його особистісного розвитку. Для цього необхідно забезпечити поінформованість студентів про спільну мету та завдання групи:

- довіра та висока вимогливість один до одного, відповідальність кожного за справи групи;
- доброзичливу, ділову критику, вільне висловлювання своїх думок у справах групи;
- кожен студент має бути задоволений міжособистісним спілкуванням у групі;

4) Викладачам слід орієнтувати студентів не так на зовнішні спонукання, а вибудовувати тонкі людські зв'язки, які дозволили б виявити різні грані їхньої особистості. Найбільш плідна готовність до самовдосконалення формується в умовах міжособистісної комунікації, реалізованої в формі діалогу: через дискусії, спільні обговорення у групах професійних проблем

Важливими шляхами та засобами стимулювання студентів до активності, самостійності, накопичення особистісного професійного досвіду є:

- діалогічні форми та методи освіти та виховання (групові дискусії, аналіз соціально-професійних ситуацій);

- активні та евристичні методи (мозковий штурм) тренінгові технології тренінг спрямований на розвиток ПВК, тренінг рефлексивності, професійно-поведінковий тренінг.

5) Важливою умовою формування образу професії є розвиток самостійності через організацію самоосвіти та самовиховання. Для розвитку самостійності у студентів потрібно формувати такі вміння:

- планування відповідності виконання навчальних завдань, визначення та систематизація розумових та практичних дій;

- самостійно контролювати свої дії, зіставляючи їх з метою.

6) Важливою формою самостійної пізнавальної діяльності студентів є самоосвіта. Для формування у студентів готовності до безперервної самоосвіти необхідно включити самоосвіта у навчальний процес як об'єктивно необхідне заняття.

7) Студентів потрібно ознайомити з такими методами самовиховання: самопізнання, самоспостереження, самоаналіз та самооцінка. Важливими методами і прийомами самої дії є самоінструкція, самоконтроль і самозвіт.

Таким чином ми можемо сказати, що в ідеалі система формування образу професії як готовності до здійснення професійної діяльності має сприяти тому, щоб студент виробив у собі адекватне сприйняття основних аспектів професійної діяльності психологів, що у подальшому зумовить її успішність.

ВИСНОВКИ

Під образом професії ми розуміємо сукупність уявлень людини про професійну діяльність і про себе як професіонала, що включає взаємодоповнюючі компоненти, які відображають знання про професію, ставлення до неї, до себе як професіонала, професійну позицію особистості і прагнення стати професіоналом.

Існує два образи професії: реальний та ідеальний. Образ ідеальної професії багато в чому визначається виходячи з Я реального і Я-ідеального уявлення себе. Образ професії, на думку дослідників, виконує наступні функції: сенсоутворюючу, стратегічну, прогностичну, контрольну-коригуючу, регуляторну. Структура даного утворення включає різноманітні компоненти, такі як когнітивний, емоційний, творчий, особистісний, соціальний та ін.

Сформований образ професії забезпечує студентам повне та чітке уявлення про обрану сферу діяльності, підвищений інтерес до неї, усвідомлення свого особистісного потенціалу, шляхи професійного розвитку, можливість кар'єрного зростання після закінчення вузу. Отже, тепер можна вивести такі висновки: образ професії – це уявлення людини про свою роботу, професійну діяльність і про себе як професіонала; проблема формування образу професії вивчена недостатньо, це виявляється у відсутності єдиного підходу до процесу формування образу професії у студентів; формування образу професії психолога передбачає процес цілеспрямованого та організованого вивчення особливостей професії психолог, засвоєння моделі спеціаліста психолога, оволодіння деякими професійними вміннями, необхідними для успішної професійної діяльності. Образ професії психолога у процесі навчання у вузі починає активно формуватися, розвиватися та вдосконалюватися. Слід зазначити, що у початковому етапі навчання, образ професії сформований мало, щоб студенти успішно освоїли обрану ними професію.

Вивчаючи особливості образу професії у студентів-психологів, формування образу професії ми розглядаємо як процес цілеспрямованого та організованого вивчення особливостей професії психолог, засвоєння моделі фахівця психолога, оволодіння деякими професійними вміннями, необхідними їм для успішної професійної діяльності. Ми вважаємо, що образ професії у студентів необхідно формувати на початкових етапах навчання з метою підвищення рівня знань про отримувану професію, формування позитивного ставлення до неї, розвитку особистості професіонала.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження, ми дійшли висновку, що формування правильного та стійкого образу професії психологів є важливим фактором готовності до професійної діяльності у студентів та є актуальним завданням вищої освіти.

Гіпотезою емпіричного дослідження було: сформованість образу професії у студентів-психологів I та IV курсів тісно пов'язана з рівнем їх мотивації та емоційного ставлення до професії, а також усвідомлення сутності майбутньої професійної діяльності.

Дослідження проводилося на базі КНЛУ (факультет бізнесу, туризму і психології, кафедра психології). У дослідженні взяли участь 50 студентів – психологів, які навчаються на 1 та 4 курсах (по 25 осіб в кожній групі).

Дослідження проводилося онлайн за допомогою гугл-форм. На основі аналізу результатів обстеження можемо зробити наступні висновки.

За результатами проведеного експерименту, що констатує, можна зробити такі висновки щодо студентів-першокурсників. 1. У більшості студентів вибір професії «психолог» самостійний. Проте вони перебувають у стадії ідентифікації та пошуку себе. 2. Знань про професію психолог у студентів недостатньо, тому що в більшості відповідях на питання про діяльність психолога, його функціональних обов'язках у студентів виникали труднощі, відповіді студентів неповні, є відповіді більш загальні, які підходять для будь-якої професії типу «людина – людина». 3. Образ професії психолога у процесі навчання у вузі починає активно формуватися, розвиватися та

удосконалюватися. Слід зазначити, що у на початковому етапі навчання, образ професії сформований мало, про що вже не можна сказати про студентів 4 курсу.

Розроблені рекомендації спрямовані на формування адекватних і більш повних уявлень у студентів психологів про себе як майбутнього професіонала і своєї майбутньої професійної діяльності. Дані рекомендації будуть доцільними для використання в роботі зі студентами першого, другого курсів та передбачають реалізацію тренінгової програми та рекомендації для викладачів щодо підвищення готовності до професійної діяльності.

Подальше наукове дослідження передбачає розробку тренінгової програми та перевірку її ефективності на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексеева Т. В. Психологічні особливості уявлень студентів ВНЗ про відповідальність у процесі професійного становлення. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. Вип. 23. С. 19-31.*
2. Андрійчук І. П. Формування позитивної «Я-концепції» особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ., 2003. 19 с
3. Богатирчук-Кривко С. Імідж професії створюємо самі. *Землевпорядний вісник*. 2012. № 12. С. 6-9.
4. Бородулькіна Т. О. Технологія використання КТС А. М. Еткінда при дослідженні образу професії студентів-психологів. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2010. Вип. 2. С. 95-107.
5. Васильєва І.В., Кулешова О.В. Особливості образу професії у майбутніх психологів. *Perspective of science and practice. Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference. Amsterdam, Netherlands 2021*. Рр. 244- 248. Веб-сайт. URL: <https://eu-conf.com> (дата звернення 18.04.2023)
6. Гавриловська К., Пелешок Г. Динаміка образу майбутнього у студентів психологічних спеціальностей протягом навчання у ВНЗ. Веб-сайт. URL: <http://surl.li/axzbr> (дата звернення: 16.04.2023)
7. Давидова О. В. Емпіричне дослідження взаємозв'язку стереотипного образу професії психолог із проявом рефлексії у студентів психологів. *Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки*. 2020. Вип. 14. С. 51-67.
8. Дружиніна І.А. Професійне становлення майбутніх психо-логів: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації»* 2011. №2. С.425–427.

9. Затворнюк О. М. Формування та розвиток професійного іміджу майбутніх психологів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. № 9-10 (28-29) /09-10/2014. С.41-44
10. Іванова Т. П. Я-концепція як складова професійної свідомості психологів. *Соціальна психологія*. № 9, 2007. С. 36 – 39.
11. Кліманська М.Б. Психологічні особливості стереотипного сприймання професії психолога. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр.* 2011.13, Ч.3. С.171–177.
12. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 200 с
13. Крутько С. В. Психологічні особливості професійної Я-концепції особистості. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2013. №3-4. С. 89-94.
14. Лінецька О. О. Психологічні особливості становлення професійного образу світу у студенті. *Наука і освіта*. 2015. № 10. С. 162-166.
15. Лозова О. М. Структура самоставлення майбутніх психологів як основа конструювання образу світу професії. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 21. С. 338-348.
16. Мазоренко М. О. Діловий імідж – професійно важлива якість спеціалістів. *Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць*. Харків : УЦЗУ, 2010. Вип. 7. С. 319–327.
17. Макарчук І. С., Мудрик А. Б. Психологічні особливості образу «Япрофесіонал» у студентів психологів. Веб-сайт. URL: <http://surl.li/axzch> (дата звернення: 17.04.2023)
18. Міхно К.О. Структура професійних уявлень та методи їх вивчення. *Вісник Київського національно-го університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Соціоло-гія. Психологія. Педагогіка. Київ, 2005. No22-23. С. 85–88

19. Міхно К.О. Динаміка уявлень студентів-психологів про майбутню професію : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 Київ, 2008. 19 с.
20. Панок В. Професійне становлення практичних психологів: досвід і перспективи. *Психологія і суспільство*. 2013. № 3. С. 135-141
21. Попова В. В. Професійний імідж: основні напрями вивчення поняття. *Держава та регіони. Соціальні комунікації*. 2013. № 1. С. 170-173.
22. Приходько Ю.О. Практична психологія: введення в професію: навч. посібник. К.:Каравела, 2019. 232 с.
23. Психологія. Вступ до спеціальності: навч. посібник / за ред. О. В. Іванова, Л.М. Москаток, С.І.Корсун. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 184 с.
24. Психологія. Вступ до спеціальності: навч. посібник / за ред. В.Й. Бочелюк, В.В. Зарицька. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
25. Радчук Г. К. Психолого-педагогічні умови гармонізації Я-концепції майбутніх практичних психологів : методичні рекомендації для викладачів ВНЗ та практичних психологів освіти. Тернопіль, 2002. 48 с.
26. Ренке С. О. Психологічний аспект становлення професійного образу "Я" в майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 38. С. 340–350.
27. Ренке С. О. Психологічні особливості мотиваційної регуляції процесу становлення професійного образу "Я" у майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 37. С. 388-400.
28. Ренке С. О. Теоретико-методологічний аспект професійного образу "Я" як предмет психології. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 34. С. 470-482.
29. Романовський О. Г. Особливості професійної підготовки майбутніх психологів в НТУ “ХПІ”. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ*. Харків : НТУ “ХПІ”, 2012. Вип. 30-31 (34-35). – С. 5-10.

30. Самкова, О. Дослідження професійних стереотипів психолога. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, 2016. №31. Веб-сайт. URL: <http://journal.ndiu.org.ua/index.php/2227-6246/article/view/157897> (дата звернення: 14.04.2023)
31. Співак Д. В. Психологічний аналіз досліджень розвитку професійного образу "Я" у майбутніх фахівців допомагаючих професій. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. Вип. 7. С. 206-210.
32. Становський З. Актуальні проблеми професійного становлення особистості майбутніх практичних психологів. *Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у ВУЗах: зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф.* Київ, Тернопіль : Ніка-центр, 16-17 травня 2002. С. 49–52
33. Танасійчук О. М. Архетипові образи професії психолога у студентів випускних курсів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2020. Вип. 2. С. 70-78.
34. Твердоступ-Бельчікова А. В. Структура образу "я-професіонал" у психології. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія і педагогіка*. 2012. Вип. 19. С. 223-227.
35. Царьков Ю., Фрадинська А. Професійні очікування майбутніх фахівців на етапі первинної професіоналізації. *Психологія суспільства*. 2011. №1. С.138-144
36. Шевченко Н.Ф. Дослідження професійної спрямованості майбутніх психологів. *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2013. № 1 (5) с. 95-101
37. Шевченко Н.Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: монографія. Київ: Міленіум, 2005. 298 с.
38. Щербак Г.І. Психологічні особливості професійного аспекту образу «Я» майбутніх психологів. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія*. Випуск 51. 2015. С.306-315

39. Щербак Т. І. Психологічні особливості професійного аспекту образу я майбутніх психологів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2015. Вип. 51. С. 306-315.

40. Ямницький О.В. Особливості професійної Я-концепції майбутнього практичного психолога. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Психологія*. 2014. Т.19. Вип. 1(31). С. 360-364

41. Friedrich W. Soziale Psychologie alterer Schuler. Auch wir Pädagogen stellen uns der Herausforderung dieses Jahrzehntes Für jeden Schüler der besten Start ins Leben Sichern. *Deutsche Lehrerzeitung-Dokumentation*. 2012. №20. P. 3-31.

ДОДАТКИ

Додаток А

Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір в модифікації А. Реана)

Інструкція

Прочитайте перераховані нижче мотиви професійної діяльності та дайте оцінку їх значущості для Вас за п'ятибальною шкалою.

	У дуже незначній мірі	У достатньо незначній мірі	У невеликій, але значній мірі	У достатньо великій мірі	У дуже значній мірі
Грошове забезпечення					
Прагнення до просування по роботі					
Прагнення уникнення критики зі сторони керівника чи колег					
Прагнення уникати можливих покарань чи неприємностей					
Потреба у досягненні соціального престижу та поваги оточуючих					
Задоволення від самого процесу та результату роботи					

Можливість найбільш повної самореалізації саме в цій діяльності					
--	--	--	--	--	--

Обробка

Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної (ЗНМ) у відповідності до наступних ключів:

$$ВМ = (\text{оцінка пункту 6} + \text{оцінка пункту 7}) / 2$$

$$ЗПМ = (\text{оцінка п. 1} + \text{оцінка п. 2} + \text{оцінка п.5}) / 3$$

$$ЗНМ = (\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п.4}) / 2$$

Показником значущості кожного типу мотивації буде число, яке знаходиться у межах від 1 до 5 (у тому числі можливо і дробове).

Інтерпретація

На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Він уявляє собою тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ, ЗНМ. До найкращих, оптимальних мотиваційних комплексів слід відносити два типи сполучення:

$$ВМ > ЗПМ > ЗНМ \text{ та } ВМ = ЗПМ > ЗНМ.$$

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип $ЗНМ > ЗПМ > ВМ$.

Між цими комплексами заключні проміжні з точки зору їх ефективності інші мотиваційні комплекси.

Потрібно враховувати не тільки тип мотиваційного комплексу, але й те, наскільки сильно один тип мотивації превалює над іншим по ступеню значущості.

**Опитувальник для діагностики мотивів професійної діяльності
спеціалістів (Францева Т.М.).**

Інструкція. Прочитайте кожне з тверджень та оцініть, наскільки воно важливе для Вас за 5-ти бальною шкалою

№	Твердження	Так	Скоріше так	Не можу визначити	Скоріше ні	Ні
1.	Для мене важливо отримувати матеріальну винагороду за мою працю					
2.	Мої переживання під час роботи негативно відображаються на моєму заробітку					
3.	На думку колег (знайомих) я займаю позицію меркантильної особи в колективі					
4.	Я ставлю перед собою мету досягнути високого матеріального статусу					
5.	Отримана у процесі роботи додаткова інформація про позитивно впливає на мій заробіток					
6.	Для мене спілкування з іншими важливіше за саму роботу (навчання)					
7.	Мої переживання негативно впливають на спілкування з колегами					
8.	Критика моєї діяльності з боку інших негативно впливає на моє ставлення до них					
9.	Я контролюю своє спілкування з іншими у процесі роботи					
10.	Отримана у процесі роботи інформація позитивно впливає на мої стосунки з іншими					
11.	Для мене процес роботи важливий тільки тому, що я дізнаюся щось нове					
12.	Мені складніше розібратися у робочих матеріалах, якщо я маю поганий настрій					
13.	Взаємостосунки з колегами впливають на мій кругозір					
14.	Я ставлю перед собою мету пізнавати щось нове та цікаве у професійній діяльності					

15.	Нові знання допомагають мені краще розібратися з інформацією, отриманою в процесі роботи					
16.	Для мене важливо постійно бути активним в роботі					
17.	Переживання під час роботи заважають мені виконувати обов'язки					
18.	Критика в мій адрес не заважає мені активно працювати					
19.	Я можу заставляти себе виконати будь-яку роботу швидко та якісно					
20.	Отримувана інформація у процесі роботи стимулює мене до діяльності					
21.	Мати статус цінного співробітника для мене дуже важливо					
22.	Мені не подобається, що я знаходжуся в центрі уваги всього колективу					
23.	Оцінка власних переваг залежить від думки колег					
24.	Я ставлю перед собою мету бути шановним у професійній діяльності					
25.	Пізнання нового дає мені можливість бути значимою та поважною особистістю					
26.	Для мене важливо постійно розвиватися та реалізовувати свої здібності у професійній сфері					
27.	Займатися корисною та потрібною роботою я намагаюся тільки в гарному настрої					
28.	Думка оточуючих мотивує постійно розвиватися					
29.	Я ставлю перед собою ціль бути компетентним у своїй діяльності					
30.	Отримані у процесі роботи знання стимулюють мене підвищувати свою кваліфікацію як спеціаліста					
31.	Для мене важливо, щоб додаткова робота оплачувалася окремо					
32.	Коли у мене гарний настрій, я намагаюся отримати грошову винагороду з будь-якої діяльності					
33.	Критика моєї діяльності оточуючими негативно відображається на моїй заробітній платі					

34.	Я постійно контролюю власні доходи та розходи					
35.	Пізнання нового дає мені можливість підвищувати рівень свого заробітку					
36.	Для мене важливо, які взаєностосунки складаються у мене в колективі					
37.	Коли я знаходжуся в поганому настрої, я волюю бути на самотності					
38.	Ставлення колег до мене відображається на взаєморозумінні з ними					
39.	Чи складуться взаєностосунки з колегами залежить тільки від мене					
40.	На процес спілкування з колегами впливають мої знання, отримані під час роботи					
41.	Для мене важливо засвоїти всі особливості професійної діяльності					
42.	Я прагну отримувати корисну інформацію для роботи через свою пізнавальну активність					
43.	Обмін думками з колективом допомагає мені краще розібратися з робочим матеріалом					
44.	Для кращого використання отриманої інформації в роботі я планую свою професійну діяльність					
45.	Отриману у процесі роботи інформацію я завжди використовую для усвідомлення тонкощів своєї професійної діяльності					
46.	Найважливіше для мене бути зайнятим своєю справою і якісно її виконувати					
47.	Продуктивність виконуваної мною роботи залежить від мого настрою					
48.	Я можу виконувати роботу в певний термін, якщо про це просять колеги					
49.	Я не можу контролювати процес роботи					
50.	Інформація, отримана у процесі роботи, відображається на її активному використанні діяльності					
51.	Для мене не важливо бути в центрі уваги колективу					
52.	Мені важко дати оцінку власної трудової діяльності					
53.	Я би досяг більшого, якби не думка оточуючих					

54.	Я прагну до набуття високого статусу серед оточуючих					
55.	Корисна інформація дає гарну можливість отримати визнання в колективі					
56.	Найважливіше для мене бути компетентним у професійній діяльності					
57.	Переживання під час роботи заважають мені реалізувати творчий потенціал					
58.	Гарні взаємовідносини з колегами дають мені можливість реалізувати свої здібності у діяльності					
59.	Бачення нового та перспективного у звичайній ситуації залежить тільки від мене					
60.	За допомогою отриманої інформації я знаходжу творчий підхід до вирішення ситуацій					

Ключ до методики:

Критерії	Номера тверджень
Мотивація життєзабезпечення	1,2,3,4,5,31,32,33,34,35
Мотивація взаємодії	6,7,8,9,10,36,37,38,39,40
Пізнавальна мотивація	11,12,13,14,15,41,42,43,44,45
Мотивація активності	16,17,18,19,20,46,47,48,49,50
Мотивація визнання	21,22,23,24,25,51,52,53,54,55
Мотивація самореалізації	26,27,28,29,30,56,57,58,59,60

Подальша обробка результатів передбачає визначення середнього значення по кожній шкалі, шляхом визначення суми значення та ділення на 10. Далі визначаються домінуючі мотиви кожного респондента.

Анкета професійних уявлень про майбутню професію психолога

1. Чим для Вас в першу чергу характеризується професія психолог:
 - висока матеріальна оплата роботи;
 - престижність;
 - високий ризик емоційного вигорання;
 - затребуваність у суспільстві;
 - можливість для саморозвитку та само актуалізації;
 - інше (вказати)

2. Ваші особисті причини вибору професії психолог:
 - прагнення допомагати іншим;
 - цікава робота;
 - можливість краще пізнати себе та інших людей;
 - постійна комунікація;
 - так склалися обставини;
 - важко відповісти.

3. Як ви розумієте поняття «образ професії»? Які асоціації у Вас викликає образ професії психолога:
 - діяльність психолога: робочий час, робоче місце, вид професійної діяльності, професійні обов'язки;
 - особисті якості психолога: відповідальність, цілеспрямованість, компетентність, товариськість, розум, ввічливість та ін.;
 - знання, уявлення про професію;
 - соціальний статус професії: престижність, успішність спеціаліста, професіоналізм;
 - немає асоціацій, не знаю, немає відповіді

4. Які з перерахованих факторів, на Вашу думку допомагають досягти успіху у професійній діяльності психолога?
 - особисті зв'язки

- зв'язки батьків
- комунікабельність
- професіоналізм
- стаж роботи
- концентрація
- пам'ять
- володіння іноземними мовами
- терпіння
- вміння аналізувати великий обсяг інформації
- повна віддача роботі
- особиста чарівність та привабливість

5. Де Ви можете працевлаштуватися після закінчення навчання:

- освітні установи;
- медичні заклади;
- поліція, правоохоронні органи;
- інші установи.

Методика дослідження професійної ідентичності (МІІД) Л. Шнейдера.

Інструкція. Будь ласка, прочитайте та підкресліть серед слів асоціативного ряду ті слова, які на Ваш погляд мають відношення до Вас та Вашого професійного життя.

Повільність	Нерозбірливість	Самолюбство
Навичка	Нереалізованість	Самостійність
Надійність	ь	Нудьга
Наївність	Кваліфікація	Зібраність
Початківець	Відповідальність	Вдосконалення
Незалежність	Помилки	Порівняння
Недосвідченість	Переоцінка своїх	Старання
Впевненість	можливостей	Творчість
Успіх	Песимізм	Тривога
Задоволеність	Підготовка	Праця
Розум	Підтримка	Повага
Вміння	Похвала	Нездатність
Завзятість	Відданість справі	Освіченість
Ретельність	Претензії	Досвід
Успішність	Визнання	Безробіття
Учнівство	Проба	Уважність
Хобі	Промахи	Азарт
Ціль	Професіоналізм	Активність
Чіткість	Робітник	Безвольність
Іспит	Радість	дрібнички
Ентузіазм	Різноманітність	Компетентність
Ефективність	Розгубленість	Криза
Дилетантство	Хто навчається	Лінь
Дисципліна	Спілкування	Спритність
Зануда	Визначився	Майстерність
Запити	Кар'єра	Знання

Для вивчення професійної ідентичності використовується методика, побудована за принципами прямого і ланцюгового асоціативного тесту. Спочатку випробуванім пред'являлося два слова-стимули: «професіонал» і «непрофесіонал», куди кожен випробуваний записував по 10 асоціативних реакцій. Потім вже на ці 10 слів-стимулів знову пропонувалося записати 10 будь-яких слів, які спали на думку. Усі асоціативні реакції (первинні та вторинні)

досліджуваних зводилися воедино. Потім за кожним початковим словом стимулу "професіонал" і "непрофесіонал" проводилася наступна обробка: групи слів, що утворюють "гніздо асоціацій", замінювалися одним словом. Слова, що зустрічаються за обома стимулами, виключалися, явні (відверті) асоціації вилучалися, випадкові асоціації також видалялися із загального набору.

Обробка результатів.

Професіонал		Непрофесіонал	
Азарт	Професіоналізм	Безвольність	Песимізм
Активність	Радість	дрібнички	Підготовка
Уважність	Самостійність	Безробіття	Підтримка
Дисципліна	Зібраність	Дилетантство	Похвала
Знання	Вдосконалення	Зануда	Претензії
Кар'єра	Творчість	Запити	Проба
Кваліфікація	Праця	Криза	Промахи
Компетентність	Повага	Лінь	Робітник
Спритність	Впевненість	Повільність	Різноманітність
Майстерність	Успіх	Наївність	Розгубленість
Навичка	Задоволеність	Початківець	Самолюбіє
Надійність	Розум	Недосвідченість	Нудьга
Незалежність	Вміння	Нерозбірливість	Порівняння
Освіченість	Завзятість	Нереалізованість	Старання
Визначився	Успішність	Нездатність	Тривога
Досвід	Ціль	Хто навчається	Ретельність
Відповідальність	Чіткість	Спілкування	Учнівство
Відданість	Ентузіазм	Помилки	Хобі
справі	Ефективність	Переоцінка своїх	Іспит
Визнання		можливостей	

Спочатку підраховується кількість збігів за ключом з самоописами себе в категоріях професійного, а потім - число самоописів себе в категоріях непрофесійного. Далі кількість слів-реакцій опису себе як професіонала потрібно розділити на кількість слів-реакцій опису себе як непрофесіонала.

Типи професійної ідентичності визначаються на основі отриманих результатів, де:

0-1,0 – Передчасна ідентичність.

1,0-2,0 – Дифузна ідентичність.

2,0-3,0 – Мораторій ідентичності.

3,0-4,0 – Досягнута позитивна ідентичність.

4,0 – і вище – псевдо позитивна ідентичність

Зведені дані за методикою «Мотивація професійної діяльності» (методика К.
Замфір у модифікації А. Реана)

Респонденти 1 курсу	ВМ	ЗПМ	ЗНМ	Респонденти 4 курсу	ВМ	ЗПМ	ЗНМ
1	4	3	2	1	4	2	1
2	1	4	3	2	1	5	2
3	4	2	3	3	4	3	1
4	2	2	3,5	4	4	3	1
5	1	3,5	1	5	1	5	1
6	4	2	3	6	2	4,5	1
7	4	2	2	7	5	3	1
8	2	4	1	8	2	3,5	2
9	2	3,5	2	9	5	2	2
10	5	1	2	10	5	2	2
11	4	1	2	11	2	2	2
12	5	1	2	12	2	4,5	2
13	5	1	2	13	2	4	1
14	5	1	1	14	5	3	1
15	2	2	4	15	5	2	1
16	2	2	3,5	16	5	3	1
17	5	2	1	17	2	4	1
18	5	2	2	18	4	2	2
19	2	4	2	19	4	3	1
20	4	2	2	20	1	3,5	2
21	2	2	3,5	21	5	2	1
22	4	2	1	22	5	3	2
23	4	2	1	23	1	4	1
24	1	4	1	24	4	2	2
25	4	2	1	25	2	4	1

Зведені дані за методикою «Опитувальник для діагностики мотивів професійної діяльності спеціалістів» (Францева Т.М.)

Респондент и 1 курсу	Мотив життєзабезпеченн я	Мотив взаємоді ї	Пізнавальни й мотив	Мотив активност і	Мотив визнанн я	Мотив самореалізаці ї
1	1	3	5	5	7	2
2	3	5	4	4	5	4
3	4	2	4	7	4	8
4	2	3	7	6	5	4
5	3	4	5	7	3	8
6	4	6	4	6	3	4
7	4	5	2	3	4	5
8	2	2	5	5	5	3
9	5	4	5	5	3	4
10	4	4	7	3	3	8
11	3	6	4	1	5	6
12	4	5	4	3	7	4
13	5	4	4	3	3	4
14	5	3	3	3	2	6
15	3	6	4	5	4	4
16	2	5	5	4	4	5
17	5	4	4	5	5	2
18	5	7	2	4	5	8
19	6	8	5	5	1	8
20	3	8	7	4	3	6
21	3	3	5	5	6	5
22	5	5	6	2	8	3
23	4	3	2	4	3	7
24	3	5	6	5	5	6
25	5	2	3	4	4	3

Респондент и 4 курсу	Мотив життєзабезпеченн я	Мотив взаємоді ї	Пізнавальни й мотив	Мотив активност і	Мотив визнанн я	Мотив самореалізаці ї
1	3	5	5	7	1	5
2	5	4	4	5	3	4
3	2	4	7	4	4	7
4	3	7	6	5	2	6
5	4	5	7	3	3	7
6	6	4	6	3	4	6
7	5	2	3	4	4	3
8	2	5	5	5	2	5
9	4	5	5	3	5	5
10	4	7	3	3	4	3
11	6	4	1	5	3	1
12	5	4	3	7	4	3
13	4	4	3	3	5	3
14	3	3	3	2	5	3
15	6	4	5	4	3	5
16	5	5	4	4	2	4
17	4	4	5	5	5	5
18	7	2	4	5	5	4
19	8	5	5	1	6	5
20	8	7	4	3	3	4
21	3	5	5	6	3	5
22	5	6	2	8	5	2
23	3	2	4	3	4	4
24	5	6	5	5	3	5
25	8	5	4	6	3	2

Зведені дані за методикою дослідження професійної ідентичності (МІПД)
Л. Шнейдера.

Респонденти 1 курсу	Показник	Респонденти 4 курсу	Показник
1	4,1	1	3,3
2	2,2	2	4
3	4,2	3	3,2
4	4,3	4	3
5	1,2	5	4,5
6	2,6	6	3,5
7	4,5	7	3,6
8	4,5	8	4,5
9	1,2	9	4,5
10	2	10	4,7
11	4,6	11	3,4
12	1,5	12	4,2
13	2,1	13	3,4
14	1,6	14	3,6
15	4,5	15	4
16	1,6	16	4
17	2,7	17	3,7
18	4,8	18	3,6
19	2,4	19	3,8
20	1,5	20	3,7
21	2,8	21	4,7
22	4,4	22	3
23	1,5	23	3,4
24	4,3	24	3,5
25	2,5	25	3,6